

Hükmün Tamamlanmasına Müracaat Bakımından Gerekli Olan Talep Şartı: Türk ve Alman Medenî Usûl Hukuku (HMK m. 305/A; dZPO §321) Kapsamında Değerlendirmeler^(*)

The Request Condition for the Application for the Completion of the
Judgment: Evaluations Under Turkish and German Civil Procedure
Law (art. 305/A of the CCP; dZPO §321)

Serpil IŞIK^(**)

Öz:

Medenî usûl hukukunda yargılama mahkemelerce verilen hüküm ile sona erer. Hâkim tarafından verilen hüküm sonradan değiştirilemez. Kural bu olmakla birlikte, bazı durumlarda, yargılamada taraflarca ileri sürülmüş olmasına rağmen birtakım hususlar hakkında mahkeme tarafından kısmen veya tamamen karar verilmemiş olabilir. Taraflarca talep edilmesine veya re'sen hükme geçirilmesi gerekmesine rağmen nihai kararda yer alması unutulmuş hususlara ilişkin eksikliğin giderilebilmesi için hükmün tamamlanması yoluna müracaat edilebilmesi mümkündür. Alman Medeni Usul Kanunu (dZPO) §321 ile düzenlenen hükmün tamamlanması kurumu Türk hukukunda 7251 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na (HMK) eklenmiştir. Yapılan değişiklik sonrasında hükmün tamamlanmasına ilişkin esaslar HMK'nın 305/A maddesinde öngörülmüştür. Hükmün tamamlanması için gerekli olan şartlardan biri taraflardan birinin bu yöndeki talebidir. dZPO §321 Abs. 2 ve HMK m. 305/A düzenlemelerinde hükmün tamamlanması yoluna tarafların talebi üzerine gidilebileceği açıkça öngörülmektedir. Zira hâkim verdiği kararda unutulmuş ve eksik kalan hususların var olduğunu sonradan gerekçeyi yazdırırken fark etse dahi bunları kendiliğinden tamamlayamaz. Hükmün ta-

^(*) Araştırma Makalesi / *Research Article*
Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 15.12.2023
Yayınlanmasının Kabul Edildiği Tarih: 08.03.2024
DOI: <https://doi.org/10.58733/imhfd.1451612>

Bu makaleye atf için; IŞIK, Serpil, "Hükmün Tamamlanmasına Müracaat Bakımından Gerekli Olan Talep Şartı: Türk ve Alman Medenî Usûl Hukuku (HMK m. 305/A; dZPO §321) Kapsamında Değerlendirmeler", **İMHFD**, C. 9, S. 1, 2024, s. 211-251

^(**) Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul-Türkiye
E-posta: isikserpil1988@hotmail.com
Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-4329-1138>

mamlanması için taraflarca hükmü veren mahkemeden dilekçeyle talepte bulunulması gerekmektedir. Taraflardan her biri nihai kararın tebliğinden itibaren bir ay içinde HMK m. 305/A uyarınca ek karar verilmesini talep edebilir. Çalışmamızda hükmün tamamlanmasına müracaat bakımından gerekli olan talep şartı açıklanarak Türk ve Alman medeni usul hukuku (HMK m. 305/A; dZPO §321) kapsamında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hükmün Tamamlanması, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 305/A, Alman Medeni Usul Kanunu (dZPO) §321, Ek Karar, Hükmün Tamamlanmasının Şartları.

Abstract:

In Civil Procedural Law, the proceedings end with the judgment rendered by the courts. The judgment rendered by the judge cannot be changed afterwards. Although this is the rule, in some cases, the court may not decide on certain issues in whole or in part, even though they have been raised by the parties in the proceedings. It is possible to apply for supplementation of the judgment in order to eliminate the deficiency regarding the matters that are forgotten to be included in the final judgment, although they are requested by the parties or should be included in the judgment ex officio. The institution of completion of judgment, which is regulated by §321 of the German Code of Civil Procedure (dZPO), was added to the Code of Civil Procedure No. 6100 (CCP) with the Law No. 7251 on the Amendment of the Code of Civil Procedure and Certain Laws. Following the amendment, the principles regarding the completion of the judgment are stipulated in Article 305/A of the CCP. One of the conditions for the completion of the judgment is the request of one of the parties. In our study, we aim to explain the requirement of the request necessary for the application for the completion of the judgment and to propose solutions to the problems arising in this context.

Keywords:

Completion of the Judgment, art. 305/A of the Code of Civil Procedure, §321 of the German Code of Civil Procedure (dZPO), Supplementary Decision, Conditions for the Completion of the Judgment.

GİRİŞ

Taraflarca ileri sürülen asli ve tali talepler ile masraflar hakkında karar vermek mahkemenin görevidir¹. Böylelikle uyuşmazlık çözümlenerek hukuki kesinlik sağlanmış ve barış tesis edilmiş olur. Ancak, tarafların aralarındaki uyuşmazlığı çözüme kavuşturan mahkeme kararının eksik olması durumunda bu amaçlara ulaşılamaz ve hukuki dinlenilme hakkı ihlal edilmiş olur². Bu durumda kanun koyucu nihai kararda hukuki uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmamış kısmına ilişkin olarak meydana gelen boşluğun giderilebilmesi için “*hükmün tamamlanması*” müessesesini öngörmüştür³.

¹ SAENGER, Ingo (Hrsg.), **Zivilprozessordnung**: Familienverfahren, Gerichts Verfassung, Europäisches Verfahrensrecht: Handkommentar, (NomosKommentar), 10. Auflage, Baden-Baden, Nomos Verlag, 2023, **ZPO §321**, N. 1.

² SAENGER, **ZPO §321**, N. 1.

³ SAENGER, **ZPO §321**, N. 1; MUSIELAK, Hans-Joachim / VOIT, Wolfgang, **ZPO Zivilprozessordnung: Kommentar**, 20. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 2023, N. 1.

Hükmün tamamlanması (*Ergänzung des Urteil*) Alman Medeni Usul Kanunu'nun (*Zivilprozessordnung* - "dZPO") 321'inci paragrafında düzenlenmektedir⁴. 28.07.2020 tarihli 7251 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un⁵ yürürlüğe girmesiyle birlikte hükmün tamamlanması kurumu 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na⁶ (HMK) eklenmiştir⁷. Ayrıca, HMK'nın beşinci Kısmının İkinci bölümünün başlığı "*Hükmün Tashihi, Tavzihi ve Tamamlanması*" şeklinde değiştirilmiştir⁸. Böylelikle HMK m. 437/f. 4'te tahkim yargılaması için halihazırda uygulanan hükmün tamamlanması⁹ kurumu devlet yargısı bakımından da kabul edilmiştir¹⁰.

Hükmün tamamlanmasına ilişkin olarak HMK m. 305/A'da bir düzenlemenin getirilmiş olması *kanaatimizce* önemli bir yeniliktir¹¹. Zira 7251 sayılı Kanun değişikliği ile hükmün tamamlanmasının HMK'ya eklenmesinden önce re'sen hükme geçirilmesi gerekli olmasına veya açıkça talep edilmesine rağmen

⁴ ANDERS, Monika / GEHLE, Burkhard, **Zivilprozessordnung: ZPO**, 81. Auflage, München, Verlag C.H. Beck, 2023, N. 1ff.; SAENGER, **ZPO §321**, N. 1ff.; MUSIELAK, Hans-Joachim, **Münchener Kommentar zur ZPO**, 6. Auflage, 2020, N. 1ff.; ELZER, Oliver, **Beck'scher Online Kommentar ZPO**, (Hrsg: Vorwerk / Wolf), 40. Edition, 2023, **ZPO §321**, N. 1ff.; STEIN, Friedrich / JONAS, Martin, **Kommentar zur Zivilprozessordnung**, 22. Auflage, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, **ZPO §321**, N. 1ff.; MUSIELAK / VOIT, **ZPO §321**, N. 1ff.

⁵ RG., 22.07.2020, S. 31199.

⁶ RG., 4.2.2011, S. 27836.

⁷ BAHADIR, Zeynep: "Medeni Yargıda Hükmün Tamamlanmasının Hükmün Kesinleşmesi ve Cebri İcrası Bakımından Etkisi", **İHM**, C. 80, S. 2, 2022, (s. 507-536), s. 510; KARAASLAN, Erol / KARAASLAN, Varol, "Hükmün Tamamlanması", **İMÜHFD**, 8(2), 2021, (s. 557-578), s. 558.

⁸ ÖZTEK, Selçuk / TAŞPINAR AYYAZ, Sema / KALE, Serdar, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 20 Mart 2020 Tarihli Kanun Teklifi'ne İlişkin Bazı Açıklamalar ve Kanun Teklifinin Değerlendirilmesi", **TBBĐ**, Y. 33, S. 149, Temmuz-Ağustos 2020, (s. 77-152), s. 137; AKKAYA, Tolga, "Medeni Usul Hukukunda Hükmün (Nihai Kararların) Tamamlanması", **AHBVÜ-HFD**, C. 25, S. 1, 2021, (s. 19-60), s. 22.

⁹ SELÇUK, Seyhan, "Hakem Kararlarının Tamamlanması Talep Edilmeden Aynı Sebep İptal Talebinde Bulunulmasında Hukuki Menfaat", **ABD**, C. 76, S. 1, 2018, (s. 271-295), s. 281 vd.; TUTUMLU, Mehmet Akif, "Hukuk Davaları İçin Zorunlu Bir Kurum: Hükmün Tamamlanması", **LHD**, C. 11, S. 132, 2013, (s. 53-64), s. 56; HENDEM, Burcu, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Yeni Bir Düzenleme: Hükmün Tamamlanması", **MİHDER**, C. 17, S. 49, 2021, (s. 611-655), s. 617; KARAASLAN / KARAASLAN, s. 558.

¹⁰ PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet, "Hukuk Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme" **TBBĐ**, S. 150, 2020, (s. 247-299), s. 280.

¹¹ Bu görüşte bkz. PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin (2020) Değerlendirilmesi", *LexperaBlog*, (30.03.2020) <https://blog.lexpera.com.tr/hmk-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifinin-2020-degerlendirilmesi/>, E.T. 02.10.2023; TUTUMLU, Mehmet Akif: "Hukuk Davalarında Hükmün Tamamlanması Kurum ve Uygulanma Koşulları", **ABD**, C. 78, S. 3, 2020, (s. 403-414), s. 406.

mahkeme tarafından hükümde yer verilmesi unutulmuş hususlara ilişkin olarak eksikliğin giderilebilmesi için taraflarca ya *kanun yoluna gidilmekte* ya da unutulmuş hususla ilgili olarak *yeni bir dava açılmaktaydı*¹². Bu durum ise taraflara ciddi bir zaman ve emek kaybı yaşatmaktaydı. 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na hükmün tamamlanmasıyla ilgili olarak 305/A maddesinin eklenmesiyle birlikte tarafların *-eğer mümkünse-* yeni bir dava açarak veya *-kanun yolunun açık olması durumunda-* istinaf yoluna müracaat ederek yaşayacakları zaman kaybı önlemiş oldu. Bu anlamda hükmün tamamlanması adalete erişimi hızlandırarak usul ekonomisi ilkesine (HMK m. 30) hizmet eden bir kurumdur¹³. Hükmün tamamlanması ile nihai kararda eksik bırakılan talepler hakkında kısa sürede ek karar verilmesi sayesinde adaletin bir an evvel tecelli ettirilmesi sağlanarak aralarında uyuşmazlık bulunan tarafların elde etmeyi istedikleri netice-i talebe kavuşmaları amaç edinilmiştir¹⁴. Hükmün tamamlanması müessesesinin getirmesi ile amaçlanan hususların gerçekleşebilmesi için kanunda öngörülen şartların yerine getirilmesi önem arz etmektedir.

Çalışmamızda, hükmün tamamlanmasına müracaat bakımından gerekli olan *“talep şartı”* inceleme konusu yapılmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle, hükmün tamamlanması hakkında genel açıklamalarda bulunularak HMK m. 305/A-HMK m. 306 (dZPO §321) düzenlemelerinden hareketle hükmün tamamlanmasının şartları kısaca ifade edilmektedir. Sonrasında, bu şartlardan biri olarak *“talep”* konusunda ayrıntılı açıklamalar yapılmaktadır. Bu kapsamda hükmün tamamlanması talebinin süresi, şekli ve hukuki yarar konuları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca hükmün tamamlanması talebinde bulunabilecek olan kişiler değerlendirilerek fer'i müdahil, asli müdahil ile ihtiyari ve mecburi dava arkadaşlarının hükmün tamamlanması talebinde bulup bulunamayacakları ele alınmaktadır. Son olarak, hükmün tamamlanması talebinin ilk hükmün kesinleşmesine ve cebri icraya etkisi ortaya konularak hükmün tamamlanmasına müracaat bakımından gerekli olan talep şartı Türk ve Alman Medenî Usûl Hukuku (HMK m. 305/A; dZPO §321) kapsamında değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

¹² BAHADIR, s. 510.

¹³ BAHADIR, s. 510.

¹⁴ ÇAVUŞ, Burcu, **Medenî Usûl Hukukunda Hükmün Tamamlanması**, On İki Levha, İstanbul, 2022, s. 233.

I. HÜKMÜN TAMAMLANMASI HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR: KAVRAM, KANUNİ TEMEL, AMAÇ VE HUKUKİ NİTELİK

Hükmün tamamlanması, yargılamada ileri sürülmesine veya re'sen hükme geçirilmesi gerekmesine rağmen kısmen veya tamamen karar verilmeyen konularda, talep üzerine kararı veren mahkemece bu eksikliğin tamamlanmasıdır¹⁵. Alman hukukunda hükmün tamamlanması Alman Medeni Usul Kanunu'nun "*Ergänzung des Urteil*" kenar başlıklı §321'de ifade edilmektedir¹⁶. Alman Medeni Usul Kanunu §321 Abs. 1 hükmünde aşağıdaki şekilde bir düzenleme getirilmiştir:

“(1) Taraflardan biri tarafından başlangıçta tespit edilen veya sonradan düzeltilen olgulara göre bir ana veya yan talep ileri sürülmüşse veya nihai kararda masraflar konusu tamamen veya kısmen göz ardı edilmişse, talep üzerine mahkemece karar daha sonradan verilecek olan bir kararla tamamlanır”¹⁷.

Türk hukukunda ise hükmün tamamlanması HMK m. 305/A'da düzenlenmektedir. "*Hükmün tamamlanması*" kenar başlıklı HMK m. 305/A'ya göre,

“Taraflardan her biri, nihai kararın tebliğinden itibaren bir ay içinde, yargılamada ileri sürülmesine veya kendiliğinden hükme geçirilmesi gerekli olmasına rağmen hakkında tamamen veya kısmen karar verilmeyen hususlarda, ek karar verilmesini isteyebilir. Bu karara karşı kanun yoluna başvurulabilir”¹⁸.

¹⁵ BAHADIR, s. 511. HMK m. 305/A'da kanun koyucu, "hüküm" ifadesine yer vermiş olsa da burada kastedilen nihai kararlardır (KARAASLAN / KARAASLAN, s. 561). Bilindiği üzere, nihai kararlar mahkemenin dosyadan el çekmesini gerektiren ve yargılamaya son veren usule ve esasa ilişkin bütün kararlardır (BORAN GÜNEYSU, Nilüfer, **Medeni Usûl Hukukunda Karar**, Ankara, Yetkin, 2014, s. 106). Bu kapsamda, HMK m. 305 uyarınca sadece esasa ilişkin nihai kararlar için değil, aynı zamanda usule ilişkin nihai kararlar bakımından da gidilebilir.

¹⁶ dZPO §321 için bkz. ANDERS / GEHLE / HUNKE, **ZPO §321**, N. 1ff.; SAENGER, **ZPO §321**, N. 1ff.; MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 1ff; ELZER, **ZPO §321**, N. 1ff; STEIN / JONAS, **§321**, N. 1ff; MUSIELAK / VOIT, **ZPO §321**, N. 1ff.

¹⁷ Alman Medeni Usul Kanunu'nun §321 Abs. 1 hükmünün çeviriye esas alınan Almanca orijinal metni şu şekildedir:

“(1) Wenn iein nach dem ursprünglich festgestellten oder nachträglich berichtigten Tatbestand von einer Partei geltende Haupt- oder Nebenanspruch oder wenn der Kostenpunkt bei der Endentscheidung ganz oder teilweise übergangen ist so ist auf Antrag des Urteil durch nachträgliche Entscheidung zu ergänzen” (https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/_321.html, E.T. 14.12.2023).

¹⁸ HMK m. 305/A'nın gerekçesi şu şekildedir:

“Uygulamada, esas hakkında hüküm verildikten sonra çeşitli sebeplerden dolayı taleplerden bir veya birkaçı hakkında karar verilmediği görülmektedir. Kanunun. Mevcut hükümlerine göre, dava konusu olup talepte yer alan ancak hükmünde yer verilmeyen bir hususun hükme eklenmesi ancak kanun yolunda ileri sürülebilmektedir. Düzenlemeyle, nihai kararın tebliğinden itibaren bir ay içinde tarafların başvurması şartıyla yargılamada ileri sürülen veya mahkemece kendiliğinden hükme geçirilmesi gereken ancak hük-

Görüldüğü üzere, aralarında uyuşmazlık bulunan taraflarca talep edilmesine ve yargılama konusu yapılmasına karşılık hakkında hüküm verilmeyen veya re'sen hükme bağlanması gerekli olmasına rağmen hükme geçirilmeyen hususların ek karara konu edilerek hükmün tamamlanması yoluna gidilebilmesi mümkündür¹⁹.

Uyuşmazlığın çözümlenmesi için müracaat edilen mahkemenin ortaya koyduğu kararda taleplerin tamamı veya bir kısmı hakkında hüküm verilmemiş olması hak arama hürriyetinin ve hukuki dinlenilme hakkının (HMK m. 27) ihlal edilmesi sonucunu doğurur²⁰. Dolayısıyla, hükmün tamamlanması mahkemece karar verilmesi gerekmesine rağmen unutulurak karara bağlanmayan talepler veya uyuşmazlık konuları hakkındaki eksikliğin giderilmesi amacını taşımaktadır²¹.

Hükmün tamamlanması için nihai kararda bir boşluk olması gerekmektedir²². Bu kapsamda hükmün tamamlanması yanlış bir kararın düzeltilmesi amacını taşımaz²³.

Hukuki niteliği bakımından hükmün tamamlanması bir kanun yolu müessesesi değildir²⁴. Zira kanun yollarının temel özellikleri olan erteleyici etki ve aktarıcı etki hükmün tamamlanmasında karşımıza çıkmaz²⁵. Medenî usûl hukukunda bir hakkın korunması veya kullanılması için müracaat edilebilecek her türlü usûlî araç hukuki çare olarak nitelendirilmektedir²⁶. Hükmün tamamlanması eksik olan nihai kararlardaki noksanlıkların giderilmesini sağlayan usulî araçlardan birisidir²⁷. Bu sebeple hükmün tamamlanması hukuki nitelik olarak bir “*hukuki çare*”dir²⁸.

me verilmeyen talepler hakkında mahkemece ek karar verilmesi açıkça hüküm altına alınmaktadır. Bu kararlara karşı kanun yoluna başvurulabilecektir” (https://www.tbmm.gov.tr/, E.T. 14.12.2023).

¹⁹ BUDAK, Ali Cem / KARAASLAN, Varol, **Medenî Usul Hukuku**, 5. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2021, N. 18a, s. 329.

²⁰ FASCHING, W. Hans, **Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen**, 3. Band, 2. Auflage, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2004, §321 s. 1319.

²¹ BAUMBACH Adolf / LAUTERBACH, Wolfgang / ALBERS, Jan / HARTMANN, Peter, **Zivilprozessordnung**, 58. Aufl., München, Verlag C.H. Beck, 2000, N. 2.

²² SAENGER, **ZPO §321**, N. 1; MUSIELAK / VOIT, **ZPO §321**, N. 3; MUSIELAK, **ZPO §321**, N. 1. Hükmün tamamlanması için nihai kararda bir boşluk olması gereklidir (SAENGER, **ZPO §321**, N. 1; MUSIELAK / VOIT, **ZPO §321**, N. 3).

²³ MUSIELAK / VOIT, **ZPO §321**, N. 3; SAENGER, **ZPO §321**, N. 3; BGH NJW 19, 1527, 1530; 06, 1351, 1352; BAG NZA 12, 582.

²⁴ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 443; HENDEM, s. 650.

²⁵ AKKAYA, s. 26.

²⁶ PEKCANITEZ, Hakan / SİMİL, Cemil, **İcra-İflas Hukukunda Şikâyet**, 2. Bası, İstanbul, Vedat, 2017, s. 47; AKKAYA, s. 26.

²⁷ AKKAYA, s. 26.

²⁸ AKKAYA, s. 26; HENDEM, s. 650.

II. HÜKMÜN TAMAMLANMASI KURUMUNA MÜRACAAT ŞARTLARI

Hükmün tamamlanmasına müracaat edebilmek için gerekli olan şartlar kanunda tek tek sayılmamıştır²⁹. Ancak, hükmün tamamlanması yoluna müracaat edebilmek için birtakım şartların var olduğu açıktır³⁰.

Hükmün tamamlanması kurumunun şartlarının neler olduğu değerlendirilirken HMK m. 305/A- HMK m. 306 (dZPO §321) düzenlemelerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir³¹. Bu doğrultuda, hükmün tamamlanması yoluna gidebilmek için gerekli olan şartlar şunlardır³²:

- (1) *Hükmün tamamlanması talebine konu edilebilecek nihai bir mahkeme kararının bulunması,*
- (2) *Yargılamada ileri sürülen veya kendiliğinden hükme geçirilmesi gereken bir hususta kısmen veya tamamen karar verilmemiş olması,*
- (3) *Nihai karardaki bu eksikliğin gözden kaçırılmış bir eksiklik olması,*
- (4) *Hükmün tamamlanmasına ilişkin talebin usulüne uygun bir şekilde ve süresinde yapılması.*

Hükmün tamamlanması şartlarının var olmaması durumunda mahkemeye yöneltilen bu husustaki taleplerin reddedilmesi gerekmektedir³³. Bu sebeple aralarında uyuşmazlık bulunan taraflarca talep edilmesine ve yargılama konusu yapılmasına karşılık hakkında hüküm verilmeyen veya re'sen hükme bağlanması gerekli olmasına rağmen hükme geçirilmeyen hususların ek karara konu edilerek giderilebilmesi için hükmün tamamlanması şartlarının yerine getirilmesi önem arz etmektedir. Yukarıda görüldüğü üzere, hükmün tamamlanması için gerekli olan şartlardan biri, "*hükmün tamamlanmasına ilişkin talebin usulüne uygun bir şekilde ve süresinde yapılması*"dır. Çalışmamızın devamında, hükmün tamamlanmasının bütün şartları incelenmeyecek olup yalnızca talep şartıyla sınırlı olarak değerlendirmelerde bulunulacaktır.

²⁹ HENDEM, s. 634.

³⁰ HENDEM, s. 634.

³¹ HENDEM, s. 634.

³² Hükmün tamamlanması şartları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AKKAYA, s. 34; ARSLANDOĞAN, Birce, "Alman Yargılama Hukukundaki Düzenleme Işığında Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 'Hükmün Tamamlanması' Başlıklı 305/A Hükmüne İlişkin Değerlendirmeler", **KHAS-HFD**, C. 9, S. 1, 2021, (s. 117-133), s. 122 vd.; HENDEM, s. 634 vd.; BAHADIR, s. 514.

³³ BELGİN GÜNEŞ, Derya, "Medeni Usul Hukukunda Hükmün Tamamlanması (HMK m. 305/A)" **İNÜHFD**, C. 12, S. 1, 2021, (s. 313-328), s. 323; TUTUMLU, s. 413; HENDEM, s. 640.

III. HÜKMÜN TAMAMLANMASININ ŞARTLARINDAN BİRİ OLARAK “TALEP”

A. Talep Şartı: Genel Olarak

Hükmün tamamlanması için ön koşul taraflardan birinin bu yöndeki talebidir³⁴. dZPO §321 Abs. 2 ve HMK m. 305/A düzenlemelerinde hükmün tamamlanması yoluna tarafların talebi üzerine gidilebileceği açıkça ifade edilmektedir.

Davayı gören mahkeme re’sen hükmün tamamlanması yoluna gidemez³⁵. Hâkim verdiği kararda unutulmuş ve eksik kalan hususların var olduğunu sonradan gerekçeyi yazdırırken fark etse dahi bunları kendiliğinden tamamlayamaz³⁶. Hâkim kısa kararda yer vermediği bir hususu gerekçeli kararına ekleyemez³⁷. Mahkemenin re’sen karar verebileceği yargılama giderleri vb. konularda karar verilmemiş olması durumunda bile taraflardan birinin hükmün tamamlanması talebinde bulunması gerekmektedir³⁸. Aksi takdirde, kendiliğinden karar verebileceği durumlarda dahi mahkemenin re’sen ek karar vererek hükmün tamamlanması yoluna gitmesi mümkün değildir³⁹.

Kanun koyucu dZPO §321 Abs. 2 ve HMK m. 305/A’da medenî usûl hukukunda geçerli olan ilkelere uygun bir düzenleme getirmiştir. Nitekim, hükmün tamamlanmasına ilişkin pozitif düzenleme, “*taleple bağıllık*” (HMK m. 26) ve “*tasarruf ilkeleri*” (HMK m. 24) ile paralellik arz etmektedir⁴⁰. Zira mahkeme nihai kararı verdiği bir uyuşmazlık bakımından taraflardan birinin talebi olmaksızın eksik bırakılan hususları kendiliğinden ek karar vererek tamamlayamayacaktır⁴¹. Bu durum hâkimin iki taraftan birinin talebi olmaksızın kendiliğinden bir

³⁴ SAENGER, ZPO §321, N. 3.

³⁵ OLG Hamm NJW-RR 00, 1524. SAENGER, ZPO §321, N. 1; TANRIVER, Süha, **Medenî Usûl Hukuku, C. I, Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması**, Tümüyle Gözden Geçirilmiş, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021, s. 1135; KURU, Baki / AYDIN, Burak, **İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, 6. Baskı, Yetkin, Ankara, 2021, §71, s. 594.

³⁶ TUTUMLU, s. 411. Gaziantep BAM, 10. HD, T. 05.11.2020, E. 2020/1194, K. 2020/749: “... Mahkeme 25/08/2020 tarihli ek kararında HMK’nın 305/A maddesi uyarınca hüküm kurmuş ise de somut olayda nihai kararın tebliğinden itibaren bir ay içinde talepte bulunulmadığından hükmün bu düzenleme uyarınca tamamlanması mümkün olmamakla birlikte, kanunun açık hükmü gereğince mahkemeye talep olmaksızın verilen ek karar hukuki sonuç doğurmayacaktır...” (KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572).

³⁷ TUTUMLU, s. 411.

³⁸ STEIN / JONAS, §321, N. 19; WIECZOREK, Bernhard / SCHUTZE, Rolf A. (Hrsg.), **Zivilprozessordnung und Nebengesetze**, Walter de Gruyter, Berlin, 2014, §321, N. 22; AKKAYA, s. 43; BELGİN GÜNEŞ, s. 321.

³⁹ AKKAYA, s. 43; BELGİN GÜNEŞ, s. 321. Aksi görüşte bkz. KARAASLAN / KARAASLAN, s. 573.

⁴⁰ ÇAVUŞ, s. 228.

⁴¹ ÇAVUŞ, s. 229.

davayı incelemeyeceği ve karara bağlayamayacağı (HMK m. 26) şekildeki tasarruf ilkesiyle örtüşmektedir. Keza hâkim sadece taraflarca hükmün tamamlanmasına konu edilen taleplerle sınırlı olarak ek karar verebilecektir. Bu da “*hâkim tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez*” şeklindeki taleple bağlılık ilkesiyle (HMK m. 26) uyumludur.

Hükmün tamamlanması talebi bakımından başvuru harcı alınmamaktadır⁴². Zira mevzuatımızda hükmün tamamlanması talebinde bulunulduğunda başvuru harcı alınacağına dair bir düzenleme mevcut değildir⁴³.

B. Hükmün Tamamlanması Talebinin Şekli ve Talep Üzerine Verilecek Olan Karar

Hükmün tamamlanması hükmü veren mahkemeden yazılı olarak talep edilebilir⁴⁴. Taraflardan birinin hükmün tamamlanması için dilekçeyle müracaat etmesi ve talepte bulunması zorunludur⁴⁵. Hükmün tamamlanmasında dilekçeye nihai kararın verildiği davadaki tarafların sayısı kadar nüsha eklenir (HMK m. 306/f. 1). Hükmün tamamlanması talebi mahkemeye iletildiğinde dilekçenin bir nüshası cevap süresi belirlenerek mahkeme tarafından yargılamanın karşı tarafına tebliğ edilir⁴⁶. Hükmün tamamlanması talebine ilişkin olarak verilen cevap ise ek karar talep eden tarafa tebliğ olunur. Hükmün tamamlanması başvurusunun mahkeme tarafından incelenebilmesi için karşı tarafın cevap vermesi mecburi değildir. Mahkeme hükmün tamamlanması talebine ilişkin dilekçeye karşı tarafça cevap verilse de verilmese de dosya üzerinden inceleme yaparak karar verir⁴⁷. Mahkeme gerekli bulursa sözlü açıklamalarını yapabilmesi için uyumsuzluğun iki tarafını duruşmaya davet edebilir (HMK m. 306/f. 2).

Hükmün tamamlanması talebinde bulunan taraf dilekçesinde “*ek karar verilmesini*” isteyebilir⁴⁸. Hükmün tamamlanması talebini içeren dilekçede nihai kararın verildiği ilk davada ileri sürülmeyen talepler istenemez⁴⁹. Hükmün tamamlanması talebinin ileri sürüldüğü dilekçenin içeriğinde mahkemece kendiliğinden hükme

⁴² TUTUMLU, s. 412; ÇAVUŞ, s. 233.

⁴³ ÇAVUŞ, s. 233; TUTUMLU, s. 412.

⁴⁴ STEIN / JONAS, §321, N. 19.

⁴⁵ KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572; KARSLI, Abdurrahim, **Medeni Muhakeme Hukuku**, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2020, s. 709.

⁴⁶ TANRIVER, s. 1135; ATALI / ERMENEK / ERDOĞAN, s. 570.

⁴⁷ SAENGER, **ZPO §321**, N. 13.

⁴⁸ AKKAYA, s. 49.

⁴⁹ TANRIVER, s. 1135; AKKAYA, s. 49; HENDEM, s. 637; ÇAVUŞ, s. 254.

geçirilmesi gereken veya davada ileri sürülmesine rağmen hakkında tamamen veya kısmen karar verilmeyen konularda ek karar verilmesi talep edilebilir⁵⁰.

Hükmün tamamlanması talebine yönelik dilekçede hâkim tarafların taleplerine konu ettiği eksik hususlarla bağlıdır⁵¹. Tamamlama talebinin iletildiği mahkemece tarafın talebinden başka eksik hususlar fark edilse de bu hususlar incelenemez⁵².

Mahkeme hükmün tamamlanması talebini inceledikten sonra nihai kararda tamamen veya kısmen karar verilmeyen hususlar bulunduğu kanaatine erişirse “*ek karar*” verir⁵³. Ayrıca, bu durumu mahkemede bulunan nüshalar ile verilen suretlerin altına yazar⁵⁴ (HMK m. 306/f. 3). Tamamlayıcı karar nihai kararın bir parçası olduğundan HMK m. 305/A uyarınca verilen ek karar ile asıl kararın esas numaralarının aynı olması gerekir⁵⁵.

Hükmün tamamlanması kararına karşı kanun yoluna müracaat edilebilmesi mümkündür⁵⁶. Bağımsız bir karar olarak ek karar ayrıca kanun yoluna götürülebilir⁵⁷.

C. Hükmün Tamamlanmasının Talep Edileceği Görevli ve Yetkili Mahkeme

Hükmün tamamlanması eksik hükmü veren görevli ve yetkili mahkemeden talep edilebilir⁵⁸.

Esas hakkında nihai kararı veren mahkeme ilk derece mahkemesi ise hükmün tamamlanmasını talep edecek olan taraf başvurusunu ilk derece mahkemesine iletmelidir⁵⁹. Bununla birlikte bölge adliye mahkemesinin istinaf kanun yolu olarak ya da ilk derece mahkemesi sıfatıyla nihai karar verdiği durumlarda hükmün tamamlanması talebinin şartlarının oluştuğunu düşünen taraf kararı veren bölge adliye mahkemesine müracaat ederek tamamlama talebinde bulun-

⁵⁰ ÇAVUŞ, s. 254.

⁵¹ TUTUMLU, s. 413.

⁵² TUTUMLU, s. 413.

⁵³ ÇAVUŞ, s. 262.

⁵⁴ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 541.

⁵⁵ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 541.

⁵⁶ SAENGER, **ZPO §321**, N. 14.

⁵⁷ SAENGER, **ZPO §321**, N. 14. BGH NJW 00, 3008; ATALI, Murat / ERMENEK, İbrahim / ERDOĞAN, Ersin, **Medenî Usûl Hukuku**, 5. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2022, s. 570.

⁵⁸ MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 10; MUSIELAK, **ZPO §321**, N. 8; SAENGER, **ZPO §321**, N. 9; AKKAYA, s. 48; ARSLANDOĞAN, s. 124; BELGİN GÜNEŞ, s. 323; HENDEM, s. 640.

⁵⁹ PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet, **Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı**, 9. Bası, On İki Levha, 2021, s. 436; AKKAYA, s. 48; HENDEM, s. 640; ÇAVUŞ, s. 251.

malıdır⁶⁰. Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi sıfatıyla veya temyiz incelemesi neticesinde verdiği kararların tamamlanması ise Yargıtay'ın ilgili hukuk daire-sinden talep edilmelidir⁶¹.

Hükmün tamamlanması bakımından nihai kararı veren mahkeme yetkili mahkemedir⁶². Eksik hükmü veren başka bir yer mahkemesinden hükmün ta-mamlanması talebinde bulunulamaz⁶³. HMK m. 305/A uyarınca gerçekleştirilecek olan hükmün tamamlanması talebi açısından eksik hükmü veren mahkeme-nin yetkisi “*kesin yetki*”dir⁶⁴.

Hakimlerde değişiklik olsa bile hükmün tamamlanması talebinin ileri sürü-leceği ilk kararı veren görevli ve yetkili mahkemede bir değişiklik olmaz⁶⁵.

D. Hükmün Tamamlanması Talebine İlişkin Süre

1. Hükmün Tamamlanması Talebine İlişkin Olarak Kanunda Öngörülen Süre

Hükmün tamamlanmasına müracaat etmek isteyen kişiler bakımından ka-nun koyucu tarafından zamansal bir sınır öngörülmüştür. Hükmün tamamlan-masına müracaat etmek isteyen taraflar bu yöndeki taleplerini süresi içerisinde ileri sürmelidir⁶⁶.

Türk hukukunda hükmün tamamlanması talebi, bir aylık süre içinde yapıl-malıdır⁶⁷ (HMK m. 305/A). Alman hukukunda ise Alman Medeni Usul Kanunu §321 uyarınca hükmün tamamlanması başvurusu iki haftalık süre içinde gerçek-leştirmelidir⁶⁸.

Hükmün tamamlanması talebinde bulunmak için kanunda öngörülen süre sı-nırını mahkemece verilen nihai kararın tebliğinden itibaren başlar⁶⁹. Bu doğrultuda,

⁶⁰ MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 11; AKKAYA, s. 48; HENDEM, s. 640; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 436; ÇAVUŞ, s. 251.

⁶¹ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 436; AKKAYA, s. 37-38; HENDEM, s. 640; ÇAVUŞ, s. 251.

⁶² ÇAVUŞ, s. 251-252.

⁶³ ÇAVUŞ, s. 252.

⁶⁴ ÇAVUŞ, s. 252.

⁶⁵ SAENGER, **ZPO §321**, N. 10; ARSLANDOĞAN, s. 125; ÇAVUŞ, s. 252.

⁶⁶ SAENGER, **ZPO §321**, N. 9.

⁶⁷ AKKAYA, s. 45; KARAASLAN / KARAASLAN, s. 573; ÇAVUŞ, s. 237; TUTUMLU, s. 412; HENDEM, s. 639.

⁶⁸ MUSIELAK / VOIT, **ZPO §321**, N. 9.

⁶⁹ SAENGER, **ZPO §321**, N. 10.

Alman hukukunda da dZPO §321 Abs. 2’de ek kararın hükmün tebliğinden itibaren iki hafta içerisinde istenebileceği ifade edilmektedir⁷⁰. Türk hukukunda hükmün tamamlanması için kanunda öngörülen bir aylık sürenin başlangıcı nihai kararın taraflara tebliğidir⁷¹. Türk hukukunda HMK m. 305/A’da açıkça hükmün tamamlanması talebinin gerçekleştirilebileceği bir aylık sürenin başlangıcı bakımından nihai kararın tebliğ edilmesi öngörüldüğünden hâkim tarafından sadece hüküm sonucunun tefhimi talep süresinin başlamasını sağlamaz⁷².

Alman hukukunda da dZPO §321 Abs. 2’de ek kararın hükmün tebliğinden itibaren iki hafta içerisinde istenebileceği ifade edilmektedir⁷³. Diğer taraftan, Alman Medeni Usul Kanunu’nda kısa kararın tamamlanması gerektiği durumlarda hükmün tamamlanması talebinin kısa kararın tefhimi ile başlayabileceği düzenlenmektedir⁷⁴. Alman hukukunda hükmün tamamlanması için dZPO §321 Abs. 2’de öngörülen iki haftalık sürenin kısa kararın tefhimi ile başlayabilmesi için ekleme ihtiyacının kısa karardan açıkça tespit edilebilmesi gerekmektedir⁷⁵.

HMK m. 305/A’da hükmün tamamlanması talebi için öngörülen bir aylık sürenin başlangıcı olarak nihai kararın tebliğ edilmesi önem arz eder. Bununla birlikte, mahkemece nihai kararın taraflara tebliğ edilmesinden önce sürenin başlamadığı zaman diliminde hükmün tamamlanması taraflarca talep edilebilir⁷⁶.

Mahkemece verilen nihai karar kısa kararın tefhimi ile açıklanırsa hükmün tamamlanmasını talep süresi gerekçeli kararın taraflara tebliğinden itibaren başlar⁷⁷.

Davacı veya davalı tarafta birden fazla kimsenin bulunması durumunda nihai kararın tebliğ tarihi herkes için farklı olabilir⁷⁸. Bu nedenle hükmün tamam-

⁷⁰ SAENGER, **ZPO §321**, N. 10; ELZER, **ZPO §321**, N. 29; ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §40, N. 25; MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 11.

⁷¹ TANRIVER, s. 1134; HENDEM, s. 639; AKKAYA, s. 45; ÇAVUŞ, s. 238; TUTUMLU, s. 412; GÖRGÜN, Şanal L. / BÖRÜ, Levent / KODAKOĞLU, Mehmet, **Medeni Usûl Hukuku**, Değiştirilmiş, Genişletilmiş ve Yargı Kararları İşlenmiş 12. Baskı, Ankara, Yetkin, 2023, s. 616. “Somut olayda, nihai kararın tebliğinden itibaren bir ay içinde talepte bulunulmadığından hükmün bu düzenleme uyarınca tamamlanması mümkün değildir” (Bursa BAM, 4. HD, 05.11.2020, E. 2020/1333, K. 2020/1175, KARAASLAN / KARAASLAN, s. 573, dn. 50. Aynı yönde bkz. Gaziantep BAM, 11. HD, 04.03.2021, E. 2021/183, K. 2021/387, KARAASLAN / KARAASLAN, s. 573, dn. 50).

⁷² ÇAVUŞ, s. 239.

⁷³ SAENGER, **ZPO §321**, N. 10; ELZER, **ZPO §321**, N. 29; ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §40, N. 25; MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 11.

⁷⁴ ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §40, N. 25; SAENGER, **ZPO §321**, N. 3; MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 11.

⁷⁵ SAENGER, **ZPO §321**, N. 10.

⁷⁶ ÇAVUŞ, s. 239.

⁷⁷ AKKAYA, s. 45.

lanması için HMK m. 305/A'da öngörülen bir aylık sürenin başlangıcı davanın taraflarında yer alan birden fazla kimse bakımından farklılık arz edebilir.

Vekil ile takip edilen davalarda hükmün tamamlanmasını talep süresi nihai kararın vekile tebliğinden itibaren başlar⁷⁹. Böyle bir durumda uyuşmazlığı çözmekle görevli mahkemece verilen nihai karar vekil yerine asile tebliğ edilmişse hükmün tamamlanmasına müracaat bakımından HMK m. 305/A'da tayin edilen bir aylık süre de işlemeye başlamaz⁸⁰.

2. Hükmün Tamamlanmasını Talep Bakımından Kanunda Öngörülen Sürenin Hukuki Niteliği

Hükmün tamamlanması için öngörülen süre “*hak düşürücü süre*”dir⁸¹. Bu sebeple, nihai kararın tebliğinden itibaren bir aylık süre geçtikten sonra hükmün tamamlanması talebinde bulunulamaz⁸².

Hükmün tamamlanması talebi için kabul edilen bir aylık süre kanunda belirlenen sürelerdendir⁸³. Kanun koyucunun kanunda belirlediği süreler “*kesin süre*”dir⁸⁴. Hükmün tamamlanması için kanunda öngörülen ve kesin süre niteliğinde olan bu sürenin yeniden verilmesi mümkün değildir⁸⁵. Ayrıca, hükmün tamamlanması için söz konusu olan bir aylık süre mahkemece tayin edilen bir süre olmayıp kanunda öngörülen bir süre olduğundan bu sürenin hâkim tarafından kısaltılması veya uzatılması söz konusu olamaz⁸⁶.

Türk hukukunda talep sahipleri mahkemece nihai kararın kendilerine tebliğinden itibaren bir ay içerisinde hükmün tamamlanmasını talep etmezlerse aynı zamanda iki haftalık istinaf süresini de kaçırmış olurlar⁸⁷. Böyle bir durumda talep etmelerine rağmen karar verilmeyen hususlar hakkında harç yatırarak yeni bir dava açmaları gerekir⁸⁸.

⁷⁸ Örneğin, ihtiyari dava arkadaşlığında ihtiyari dava arkadaşlarının vekilleri ortak olmadıkça durum bu şekildedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. III, E, 3, b.

⁷⁹ MUSIELAK / MÜKOZPO, ZPO §321, N. 10; MUSIELAK, ZPO §321, N. 8; ÇAVUŞ, s. 243.

⁸⁰ ÇAVUŞ, s. 243-244.

⁸¹ TUTUMLU, s. 412; AKKAYA, s. 45; ÇAVUŞ, s. 240.

⁸² AKKAYA, s. 45; TUTUMLU, s. 412; ÇAVUŞ, s. 240-241.

⁸³ ÇAVUŞ, s. 240.

⁸⁴ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 128.

⁸⁵ ELZER, ZPO §321, N. 29; SAENGER, ZPO §321, N. 10; ÇAVUŞ, s. 240.

⁸⁶ SAENGER, ZPO §321, N. 10; ELZER, ZPO §321, N. 29; ÇAVUŞ, s. 240.

⁸⁷ HENDEM, s. 639.

⁸⁸ HENDEM, s. 639.

3. Hükümün Tamamlanması İçin Kanunda Öngörülen Sürenin Kaçırılması Durumunda Eski Hale Getirme Kurumuna Müracaat Edilip Edilemeyeceği

Hükümün tamamlanması için HMK m. 305/A (dZPO §321)'da öngörülen sürenin kaçırılması durumunda eski hale getirme kurumuna müracaat edilip edilemeyeceği hususunun değerlendirilmesi gerekmektedir⁸⁹. Kanunda belirtilen süreler (veya hâkimin kesin olarak belirlediği süre) içinde elde olmayan sebeplerle bir işlem yapmayan kimsenin eski hale getirme yoluna gitmesi mümkündür (HMK m. 95/f. 1). İlk derece ve istinaf yargılamalarında en geç nihai karar verilinceye kadar eski hale getirme talebinde bulunulabilir (HMK m. 96/f. 2).

Hükümün tamamlanması talebine ilişkin süre ise mahkemenin nihai kararının taraflara tebliği ile başlar⁹⁰. Bu sebeple nihai kararın taraflara tebliğ edilmesinden itibaren bir aylık süre içerisinde hükümün tamamlanmasına müracaat edebilecek olan kimselerin⁹¹ kanunda öngörülen süreyi kaçırmaları durumunda eski hale getirme talebinde bulunamayacakları düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle, mahkemece nihai kararın verilmiş olması "... nihai karar verilinceye kadar" eski hale getirme talebinde bulunulmasına fiili bir engel gibi görünmektedir. Bununla birlikte, kanun koyucunun gerçek amacı bu olsaydı kanun yoluna müracaat süreleri bakımından da eski hale getirme yoluna başvurma imkânı tanımazdı. Oysaki, nihai karar verildikten sonra istinaf yoluna müracaat hakkının düşmesi bölge adliye mahkemesinden; temyiz yoluna başvuru hakkının düşmesi durumunda ise Yargıtay'dan eski hale getirme talebinde bulunulabileceği kanunda açıkça düzenlenmiştir⁹² (HMK m. 98/f. 2). Hükümün tamamlanması kurumu hukuki nitelik bakımından kanun yolu olmayıp hukuki çare⁹³ ise de nihai kararın verilmesinden sonra eski hale getirme talep edilebileceğine ilişkin HMK m. 98/f. 2'deki istisnai hükümün kıyas yoluyla uygulanabilmesi mümkündür⁹⁴. Böylelikle *kanaatimizce* elde olmayan sebeplerle süresi içerisinde hükümün tamamlanması yoluna gidilememesi durumunda eski hale getirme kurumuna müracaat edilebilir⁹⁵.

⁸⁹ AKKAYA, s. 45; ÇAVUŞ, s. 241.

⁹⁰ SAENGER, **ZPO §321**, N. 10; ELZER, **ZPO §321**, N. 29; ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §40, N. 25; MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 11; TANRIVER, s. 1134; HENDEM, s. 639; AKKAYA, s. 45; ÇAVUŞ, s. 238; TUTUMLU, s. 412; GÖRGÜN / BÖRÜ / KODAKOĞLU, s. 616.

⁹¹ Bkz. aşa. III, E.

⁹² ÇAVUŞ, s. 241.

⁹³ AKKAYA, s. 26; HENDEM, s. 650.

⁹⁴ ÇAVUŞ, s. 242.

⁹⁵ FASCHING, Hans W / BYDLINSKI, Michael: **Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen**, 2. Auflage, Band 3, §§226-460, Wien, Manzsche Verlags, 2004, s. 1323; AKKAYA, s. 45; ÇAVUŞ, s. 242.

E. Hükmün Tamamlanmasını Talep Edebilecek Olan Kimseler

1. Davanın Taraflarının Hükmün Tamamlanması Talebinde Bulunması

a. Genel Olarak

Hükmün tamamlanmasını düzenleyen HMK m. 305/A'ya göre *taraflardan her biri* hükmün tamamlanması yoluna müracaat edebilecektir⁹⁶. Bu sebeple hükmün tamamlanmasına müracaat edebilmek için davanın *taraflarından biri* olmak gerekir⁹⁷.

Yargılamanın tarafları bakımından HMK m. 50 vd.'nda çeşitli düzenlemeler getirilmektedir. Bununla birlikte, davada tarafın kim olduğu⁹⁸ hakkında kanunda herhangi bir tanımlama yapılmamaktadır. Bu sebeple doktrinde ileri sürülen görüşler doğrultusunda davada tarafın kim olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır⁹⁹. Doktrinde taraf kavramını açıklamak bakımından ileri sürülen teorilerden *maddi taraf teorisine (materielle Parteibegriff)* göre taraf maddi hukuk ilişkisine göre belirlenebilir¹⁰⁰. Bununla birlikte doktrinde ileri sürülen *şekli taraf teorisine (formelle Parteibegriff)* göre, yargılamanın tarafları davada kendi adına hukuki koruma talep eden kişi ile kendisine karşı hukuki koruma talep edilen kişilerdir¹⁰¹. Günümüzde ağırlıklı olarak kabul edilen taraf teorisi ise "*şekli taraf teorisi*"dir¹⁰². Bu durumda davanın tarafları dava dilekçesinde davacı ve davalı olarak belirtilen kişilerdir¹⁰³.

⁹⁶ AKKAYA, s. 44; TUTUMLU, s. 405.

⁹⁷ TUTUMLU, s. 405; KURU, Baki / AYDIN, Burak, **Medeni Usul Hukuku El Kitabı**, Cilt 2, Yetkin, Ankara, s. 1588.

⁹⁸ Davada tarafın kim olduğu hakkımda ayrıntılı bilgi için bkz. ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §40, N. 10-12.

⁹⁹ Taraf kavramını açıklayan teoriler için bkz. HABSCHIED, Walter. J., **Schweizerisches Zivilprozess- und Gerichtsorganisationsrecht, Ein Lehrbuch seiner Grundlagen** (unter Mitarbeit von lic. iur. Stephan Berti), (Das Recht in Theorie und Praxis), Verlag Helbing & Lichtenhahn, Basel und Frankfurt am Main, 1986, §20, N. 320-322, s. 115-116; STAEHELIN, Ernst, **Die Nebenparteien im Zivilprozess unter besonderer Berücksichtigung der Kantone Basel-Stadt, Basel-land, Aargau und Solothurn in Basler Studien zur Rechtswissenschaft** Reihe A: Privatrecht Band 2, Basel; Frankfurt am Main, Verlag Helbing und Lichtenhahn, 1981, s. 21-26; ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §40, N. 1-6; Ayrıca şekli ve maddi taraf teorilerinden başka üçüncü bir taraf teorisi olarak *Hans-Otto de Boor* tarafından ortaya konulan "*fonksiyonel taraf teorisi*" (*Der funktionelle Parteibegriff*) için bkz. Hans-Otto DE BOOR, **Zur Lehre vom Parteivchsel und vom Parteibegriff**, in Festschrift der Leipziger Juristenfakultät für Dr. Heinrich Sieber, Bd. II, Leipzig, 1943, s. 39ff.; STAEHELIN, s. 23-25.

¹⁰⁰ STAEHELIN, s. 23; FASCHING, W. Hans, **Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts: Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis**, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1984, N. 319, s. 152; HABSCHIED, §20, N. 320, s. 115.

¹⁰¹ STAEHELIN, s. 25; FASCHING, N. 319, s. 152; HABSCHIED, §20, N. 322, s. 116; BERGERFURTH, Bruno, **Der Zivilprozeß, Klage-Urteil-Rechtsmittel**, Rudolf Haufe Verlag, Freiburg im Breisgau, 1968, N. 140, s. 76.

¹⁰² ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §40, N. 4; GOLDSCHMIDT, James, **Zivilprozessrecht**, Verlag von Julius Springer, Berlin, 1929, s. 70; BRUNS, Rudolf, **Zivilprozeßrecht (Ein systematische Darstellung)**,

Mahkemeden hukuki koruma talep eden veya kendisine karşı hukuki korunma talep edilen kimseler taraf olmaları¹⁰⁴ sebebiyle HMK m. 305/A'da düzenlenen hükmün tamamlanması yoluna müracaat edebilirler¹⁰⁵. Hukuki yararı bulunan davalı veya davacıdan herhangi birinin hükmün tamamlanması talebinde bulunabilmesi mümkündür¹⁰⁶. Yalnızca nihai kararın verildiği yargılamada hükmü geçirilmeyerek eksik bırakılan talebi ileri sürmüş olan tarafın hükmün tamamlanmasına gidebileceği şeklinde bir kural söz konusu değildir¹⁰⁷. Belirtmek gerekir ki sadece davacının değil; aynı zamanda nihai kararın verildiği davanın davalısının da hükmün tamamlanmasını isteyebileceği haller olabilir¹⁰⁸. Bu bağlamda örneğin 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun¹⁰⁹ (İİK) 67'nci maddesinde öngörülen itirazın iptali davasında kötüniyet tazminatına ilişkin talebin karara bağlanmasının unutulduğu durumlarda davalının hükmün tamamlanması yoluna müracaat etmesi mümkündür¹¹⁰.

Nihai kararın verilmesinden sonra davacı veya davalı asilin ölmesi halinde halefiyet¹¹¹ kuralı gereğince mirasçılar tarafından da hükmün tamamlanması talep edilebilir¹¹².

Berlin u.Frankfurt a.M., Verlag Franz Vahlen, 1968, s. 60; GRUNSKY, Wolfgang, **Grundlagen des Verfahrensrechts, Eine rechtsvergleichende Darstellung von ZPO, FGG, VwGO, FGO und SGG**, 2. Auflage, Bielefeld, 1974, s. 236; ZEISS, Walter / SCHREIBER, Klaus, **Zivilprozessrecht**, 12. Auflage, Mohr Siebeck, Tübingen, 2014, s. 48; SCHONKE, Adolf / KUCHINKE, Kurt, **Zivilprozessrecht: Ein Lehrbuch**, 9. Auflage, C.F. Müller, Karlsruhe, 1969, s. 92; STAEHELIN, s. 26; GULDENER, Max: Schweizerisches Zivilprozeßrecht, Dritte verbesserte und vermehrte Auflage, Zurich, Schulthess Verlag, 1979, s. 124; KUMMER, Max, **Grundriss des Zivilprozessrechts**, Dritte Auflage, Stämpfli, Bern, 1978, s. 61; BLOMEYER, Arwed, **Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren**, Zweite überarbeitete Auflage, Berlin, 1985, s. 63; HÄFLIGER, Ruth, **Die Parteifähigkeit im Zivilprozess**, Zürich, Schulthess Verlag, 1987, s. 2.

¹⁰³ STEIN / JONAS / BORK, §50, N. 42; KURU, Baki / ARSLAN, Ramazan / YILMAZ, Ejder, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, 6100 sayılı HMK'na Göre Yeniden Yazılmış 24. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 207; ERIŞİR, Evrim, **Medeni Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti**, İzmir, Güncel Hukuk Yayınları, 2007, s. 131; KALE, Serdar, **Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti**, İstanbul, On İki Levha, 2010, s. 58.

¹⁰⁴ STAEHELIN, s. 25; FASCHING, N. 319, s. 152; HABSCHIED, §20, N. 322, s. 116; BERGERFURTH, N. 140, s. 76; KARSLI, s. 274. DEREN-YILDIRIM, Nevhis, **Türk, İsviçre ve Alman Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükmün Sûbjektif Sınırları (Kesin Hükmün 3. Kişilere Sirayeti Sorunu)**, İstanbul, Alfa Basım, 1996, s. 18.

¹⁰⁵ TUTUMLU, s. 411; ÇAVUŞ, s. 234.

¹⁰⁶ AKKAYA, s. 44; BELGİN GÜNEŞ, s. 321.

¹⁰⁷ BELGİN GÜNEŞ, s. 321; AKKAYA, s. 44. Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre, mahkemenin nihai kararının HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanmasını talep eden tarafın lehine ya da aleyhine olmasının bir önemi yoktur. Davacı veya davalıdan her birinin mahkemeye yöneltilen talepler konusunda olumlu ya da olumsuz bir hüküm verilmesi bakımından hukuki yararı mevcuttur (AKKAYA, s. 44).

¹⁰⁸ TUTUMLU, s. 411.

¹⁰⁹ RG, 19.06.1932, S. 2128.

¹¹⁰ TUTUMLU, s. 411.

¹¹¹ Halefiyet kavramı, miras hukukunda, mirasçılardan mirasın yerini almaları ve mirase ait olan bütün hak ve borçların mirasçılara intikal etmesi manasında "külli halefiyet" olarak ya da başkasına ait olan bir borcu yer-

b. Yasal Temsilci ile Temsil Edilenler Açısından Hükmün Tamamlanması Talebinde Bulunulması

Hükmün tamamlanmasına başvuracak bir kişinin bu hususta talepte bulunabilme yeteneğinin var olması şarttır¹¹³. Dava ehliyeti (*Die Prozessfähigkeit*) bir kimsenin davayı bizzat kendisi ya da temsilcisi aracılığıyla takip edebilme ya da usuli işlemler yapabilme ehliyetidir¹¹⁴. Dava ehliyeti medeni hakları kullanma ehliyetine göre tayin edilmektedir (HMK m. 51).

Bu kapsamda, fiil ehliyetine (TMK m. 9) sahip olan her kişi, dava ehliyetine de sahiptir¹¹⁵ (HMK m. 51). Dolayısıyla, nihai kararın eksik verildiği yargılamada fiil ehliyetine sahip olan kişiler aynı zamanda dava ehliyetini de haiz olduğundan hükmün tamamlanması talebinde bulunabilirler¹¹⁶.

Ayırt etme gücüne sahip olmayan küçük veya kısıtlılar kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarına ilişkin davalar hariç olmak üzere dava ehliyetine sahip değildirler¹¹⁷. Bu kişiler tarafından açılacak olan davalar yasal temsilcileri aracılığıyla yürütülür (HMK m. 52). Yargılamanın tarafının ayırt etme gücü olmayan küçük ve kısıtlı kimse olduğu hallerde mahkemece verilen nihai kararda noksanlıkların bulunması üzerine HMK m. 305/A’da öngörülen hükmün tamamlanması yoluna müracaat edilecek olması durumunda başvuruda bulunacak olan kimse yasal temsilcidir¹¹⁸.

ne getiren kimsenin kanundan dolayı kendiliğinden alacaklıyı tatmin ettiği oranda alacaklının haklarına sahip olması anlamında “*cuzi halefiyet*” olarak da ifade edilebilecektir (KILIÇOĞLU, Ahmet M., **Türk Borçlar Hukukunda Kanuni Halefiyet**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1979, s. 7. Külli halefiyet olarak mirasçılık durumu hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. YILDIRIR, Efe Can, “Ölüme Bağlı Tasarruf Yoluyla Vakıf Kurma”, **MÜHF-HAD**, 29(1), 2023, (s. 679-728), s. 698 vd. Ayrıca, halefiyetin özel bir hali için bkz. YILDIRIR, Efe Can, “Paylı Mülkiyetten Doğan veya Paylı Malı İlgilendiren Gider ve Yükümlülüklerden Paydaşların Dış ve İç İlişkideki Sorumluluğu”, **AndHD**, 10(1), 2024, (s. 195-222), s. 215).

¹¹² TUTUMLU, s. 412.

¹¹³ ELZER, **ZPO §321**, N. 26; ÇAVUŞ, s. 233.

¹¹⁴ STAEHELIN, s. 34; VOGEL, Oscar / SPUHLER, Karl, **Grundriss des Zivilprozessrechts und des internationalen Zivilprozessrechts der Schweiz**, 7. Auflage, Bern, Stämpfli Verlag, 2001, §25, N. 16, s. 138; GULDENER, s. 127; FASCHING, N. 346, s. 163; ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §43, N. 1, s. 212; HABSCHIED, §20, N. 325, s. 116; ÜSTÜNDAĞ, Saim, **Medeni Yargılama Hukuku**, C. I-II, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 7. Baskı, İstanbul, Nesil Matbaacılık, 2000, s. 291.

¹¹⁵ PEKCANITEZ, Hakan / MERİÇ, Nedim, **Medeni Usûl Hukukunda Fer’i Müdahale**, 2. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2020, s. 585; ALANGOYA, Yavuz / YILDIRIM, M. Kâmil / DEREN-YILDIRIM, Nevhis: **Medeni Usul Hukuku Esasları**, 8. Bs., İstanbul, Beta, 2011, s. 116.

¹¹⁶ ÇAVUŞ, s. 233.

¹¹⁷ ARSLAN, Ramazan / YILMAZ, Ejder / TAŞPINAR AYVAZ, Sema / HANAĞASI, Emel, **Medeni Usul Hukuku**, Güncellenmiş 8. Baskı, Yetkin, Ankara, 2022, s. 294.

¹¹⁸ ÇAVUŞ, s. 234-235.

c. Vekil ile Takip Edilen Davalar Açısından Hükümün Tamamlanması Talebinde Bulunulması

Dava ehliyeti bulunan herkes davasını bizzat açıp takip edebileceği gibi bir vekil vasıtasıyla da yürütebilir (HMK m. 71) Bununla birlikte taraflardan biri davasını vekil aracılığıyla takip etmek isterse sadece avukat olan kimseleri vekil olarak tayin edebilir¹¹⁹.

Vekil aracılığıyla takip edilen davalar bakımından, nihai kararda eksikliklerin bulunması durumunda vekil tarafından HMK m. 305/A'da öngörülen hükümün tamamlanması yoluna gidilebilmesi mümkündür¹²⁰.

Hükümün tamamlanmasına müracaat edilmesi HMK m. 74'te sayılan vekile özel yetki verilmesini gerektiren hallerden biri değildir¹²¹. Dolayısıyla, davanın vekil aracılığıyla takip edilmesi ihtimalinde vekil tarafından nihai kararın kendisine tebliğinden itibaren bir ay içerisinde yargılamada ileri sürülen veya kendiliğinden hükme geçirilmesi gereken hususlarda kısmen veya tamamen karar verilmediği gerekçesiyle hükümün tamamlanması yoluna müracaat edebilmesi mümkündür¹²².

2. Davaya Müdahale Edenlerin Hükümün Tamamlanmasını Talep Edip Edemeyeceği

a. Genel Olarak

Yargılamada davanın taraflarından başka kendi hakları için yer alan “*asli müdahil*” ya da “*fer’i müdahil*” söz konusu olabilir. Davaya müdahale eden asli müdahil ile fer’i müdahilin HMK m. 305/A (dZPO §321) uyarınca hükümün tamamlanması yoluna müracaat edip edemeyeceğinin değerlendirilmesi gerekir.

b. Davaya Fer’i Müdahil Olarak Katılanların Hükümün Tamamlanmasını Talep Edip Edemeyeceği

Üçüncü kişinin davayı kazanmasında hukuki yararı bulunan taraf yanında ve ona yardımcı olmak amacıyla tahkikat sona erinceye kadar davaya katılmasına “*fer’i müdahale*” (*Nebenintervention*) (HMK m. 66) denilmektedir¹²³. Fer’i

¹¹⁹ KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü El Kitabı**, İstanbul, Alfa Basım, 1995, s. 274; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 293.

¹²⁰ MUSIELAK, **ZPO §321**, N. 8; MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 10; ÇAVUŞ, s. 235.

¹²¹ Bkz. HMK m. 74.

¹²² MUSIELAK / MüKoZPO, **ZPO §321**, N. 10; MUSIELAK, **ZPO §321**, N. 8; ÇAVUŞ, s. 235.

¹²³ PEKCANİTEZ, Hakan / MERİÇ, Nedim, **Medenî Usûl Hukukunda Fer’i Müdahale**, 2. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2020, s. 22; BUDAK, Ali Cem, **Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, Beta Basım, 2000, s. 49.

müdahil, görülmekte olan davada taraflardan birinin yanında yer almakla kendi adına bir hukuki koruma talebinde bulunamayacağı gibi kendisine karşı da herhangi bir hukuki koruma talebinde bulunulamaz¹²⁴. Bu doğrultuda, fer'i müdahilin davaya katılımı ile edindiği konum taraf olarak addedilemeyecektir¹²⁵. Fer'i müdahil davanın asıl tarafının yardımcısı konumundadır¹²⁶. Fer'i müdahil yargılamada taraf sıfatına sahip olamayacağı¹²⁷ için hakkında hüküm de verilemez¹²⁸. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 69/f. 1'de de açıkça "*Müdahilin de yer aldığı asıl davada hüküm, taraflar hakkında verilir*" denilmektedir¹²⁹. Davada taraf olmayan fer'i müdahil taraf yardımcısı olarak yer aldığı davada verilen nihai kararda eksiklik veya karar boşluğu bulunması durumunda hükmün tamamlanması (HMK m. 305/A; dZPO §321) talebinde bulunamaz¹³⁰.

¹²⁴ PEKCANİTEZ / MERİÇ, s. 35.

¹²⁵ KITTNER, Thomas, Streithilfe und Streitverkündung, *JuS*, 1985, Heft 9, (s. 703-707), s. 707. Fer'i müdahil, şekli taraf teorisine göre taraf olarak nitelendirilemeyecektir (STAHL, Walter E., **Beiladung und Nebenintervention**, Duncker & Humblot, Berlin, 1972, s. 97; WALSMANN, Hans, **Die steitgenössische Nebenintervention**, Leipzig, A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung Nacht (Georg Böhme), 1905, s. 76; PEKCANİTEZ / MERİÇ, s. 55). Türk medenî usûl hukukunda hem doktrinde hem de uygulamada yaygın görüş, fer'i müdahilin davanın tarafı olmayacağı yönündedir. Doktrinde bkz. POSTACIOĞLU, İlhan E., **Medeni Usul Hukuku Derşleri**, 6. Baskı, İstanbul, 1975, s. 312; ÜSTÜNDAĞ, s. 367; KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV**, 6. Baskı, İstanbul, Demir-Demir, 2001, s. 3467 vd.; PEKCANİTEZ / MERİÇ, s. 55. Yarg. 7. HD, 5.4.2011, E. 2010/6953, K. 2011/2169: "... *fer'i müdahil davanın tarafı olmadığından, hüküm verirken adı karar başlığında davacı veya davalı olarak gösterilemeyeceği gibi, hakkında olumlu ya da olumsuz bir hüküm de kurulamaz...*" (Kazancı). Ayrıca bkz. Yarg. 13. HD, 14.7.2011, E. 2011/2076, K. 2011/11534 (Kazancı); Yarg. 11. HD, 20.1.2011, E. 2010/10435, K. 2011/452 (Kazancı).

¹²⁶ PEKCANİTEZ / MERİÇ, s. 320. Fer'i müdahilin yargılamadaki bu konumu ona sadece, yanında yer aldığı tarafın davayı kazanmasına katkıda bulunmak ve bu sayede kendi durumunun bu davadan olumsuz etkilenmesini önlemeye çalışma imkanlarını vermektedir (KARSLI, s. 299; PEKCANİTEZ / MERİÇ, s. 320; ATALI, **Pekcanitez Usul**, §7, s. 717).

¹²⁷ KITTNER, s. 707.

¹²⁸ PEKCANİTEZ / MERİÇ, s. 343. Fer'i müdahilin taraf yardımcısı olarak davada yer alması hususu onun davada kullanabileceği yetkilerin neler olabileceğini de belirlemektedir. Buna ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 496; KURU, **C. IV**, s. 3473.

¹²⁹ Kural, fer'i müdahilin davada taraf sıfatına sahip olmaması ve davada fer'i müdahil hakkında hüküm verilememesidir (KARAFAKİH, İsmail Hakkı, **Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1952, s. 136; BELGESAY, Mustafa Reşit, **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, Birinci Cilt, İstanbul, 1939, s. 164; BİLGE, Necip / ÖNEN, Ergun, **Medeni Yargılama Hukuku Derşleri**, 3. Baskı, Ankara, 1978, s. 270; BERKİN, Necmeddin M., **Tatbikatçılara - Medeni Usul Hukuku Rehberi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 703; ÖNEN, Ergun: **Medeni Yargılama Hukuku**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1979, s. 78; PEKCANİTEZ / MERİÇ, s. 343). Dolayısıyla, fer'i müdahilin davada taraf sıfatı kazanamayacak olması nedeniyle ve ayrıca kararı kanun yoluna götürebilecek olan kimselerin ise ancak davanın tarafları olabileceğinden bahisle, fer'i müdahilin verilen hükmü tek başına kanun yoluna götürme yetkisi bulunmayacaktır (KURU, **El Kitabı**, s. 585).

¹³⁰ ÇAVUŞ, s. 237; KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572; TUTUMLU, s. 412; HENDEM, s. 638. Aksi yönde bkz. ARSLANDOĞAN, s. 214; ELZER, **ZPO §321**, N. 25.

Fer'i müdahilin kanun yoluna müracaat imkânı ancak yanında yer aldığı tarafın kanun yoluna başvurusu durumunda mümkündür¹³¹. Fer'i müdahilin hükmün tamamlanmasını talep etme imkânı taraf sıfatını haiz olmaması sebebiyle bulunmasa da kendisini ilgilendiren hususlarda hakkında hüküm verilmesi ihtimalinde verilen hükümde herhangi bir eksiklik veya boşluk bulunması durumunda HMK m. 305/A'ya gitmek bakımından hukuki yararı söz konusu olabilir¹³². Diğer bir ifadeyle, lehine yargılama gideri gibi mahkemece hüküm verilmesi gereken bir durum olmasına karşılık karar verilmemişse fer'i müdahilin bu konuda hükmün tamamlanmasını talep etmek bakımından hukuki yararı mevcuttur¹³³. Bununla birlikte, HMK m. 328'te¹³⁴ öngörülen fer'i müdahale giderlerinden başka sebeplerle fer'i müdahil hükmün tamamlanması yoluna müracaat edemez¹³⁵.

Diğer taraftan, fer'i müdahale giderleri hakkında karar verilmemesi sebebiyle nihai kararda meydana gelen boşluğun giderilmesi konusunda fer'i müdahilin hükmün tamamlanmasını talep etme süresinin ne olacağı konusunda kanunda bir netlik bulunmamaktadır. *Doktrinde bizim de katıldığımız görüş uyarınca*, fer'i müdahil, fer'i müdahale giderleri hakkında hükümde bulunan boşluğun giderilebilmesi için hükmün tamamlanması yoluna nihai kararın kendisine tebliğinden itibaren bir ay içerisinde müracaat edebilir¹³⁶. Fer'i müdahil için hükmün tamamlanmasını talep süresinin başlangıcı hükmün kendisine tebliğ edildiği tarih olduğu için nihai karar kesinleştikten sonra kararın tebliğinin gerçekleştiği hallerde dahi fer'i müdahil hükmün tamamlanması yoluna müracaat ederek tamamlayıcı ek karar isteyebilir¹³⁷.

¹³¹ Yarg. 4. HD, 13.05.2019, E. 2019/515, K. 2019/2765 (Kazancı). Yarg. 22. HD, 10.09.2015, 15999/24604 "... Fer'i müdahilin yer aldığı davada hüküm, taraflar hakkında verilir. Bu karara karşı kanun yoluna başvuru hakkı da, yalnız davanın taraflarına aittir. Fer'i müdahil, yanında davaya katıldığı tarafla birlikte kararı kanun yoluna götürebilir. Yalnız başına kanun yoluna başvurma yetkisi yoktur. Ancak, kanuna aykırı olarak kendisi hakkında hüküm verilmişse, sadece hükmün kendisine ilişkin bölümünü tek başına temyiz edebilir..." (Kazancı).

¹³² KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572.

¹³³ AKKAYA, s. 44-45; ÇAVUŞ, s. 237.

¹³⁴ Fer'i müdahale gideri kenar başlıklı HMK m. 328 şu şekilde bir düzenleme getirmektedir:

"(1) Fer'i müdahil olarak davada yer alan kimse, yanında katıldığı taraf haksız çıkarsa, yalnızca fer'i müdahale giderinden sorumlu tutulur, aksi hâlde bu giderler diğer tarafa yükletilir. Ancak, hüküm üçüncü kişinin katıldığı taraf lehine verilmiş olsa bile, lehine hükmolunan tarafın hâl ve davranışı, üçüncü kişinin davaya katılmasını gerektirmişse, müdahale giderinin tamamı veya bir kısmı, lehine hüküm verilen tarafa yükletilebilir".

¹³⁵ KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572.

¹³⁶ Bu yönde bkz. ÇAVUŞ, s. 246.

¹³⁷ ÇAVUŞ, s. 246.

c. Davanın İhbarı Halinde Kendisine İhbarda Bulunulan Kimsenin Hükmün Tamamlanmasını Talep Edip Edemeyeceği

Davanın ihbarı (*Streitverkündung*) açılmış ve görülmekte olan davada taraflardan birinin davaya katılıp yardım etmesini sağlamak amacıyla kendisi ile arasında rücu ilişkisi bulunan bir üçüncü kişiye davayı bildirmesidir¹³⁸. Davanın ihbarı üzerine üçüncü kişi davada yer almak isterse bunu tamamen fer'i müdahaleye ilişkin hükümler (HMK m. 66-69) uyarınca gerçekleştirebilir¹³⁹. Davanın ihbarı üzerine davaya fer'i müdahil olarak katılan üçüncü kişinin davanın tarafı olmaması sebebiyle yargılamada ileri sürülen veya kendiliğinden hükme geçirilmesi gereken hususlarda kısmen veya tamamen karar verilmediği gerekçesiyle HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanması yoluna müracaat edebilmesi mümkün değildir¹⁴⁰.

HMK m. 61 uyarınca gerçekleştirilen davanın ihbarı üzerine ihbar alan üçüncü kişinin açılmış ve görülmekte olan davada taraflardan birinin yanında fer'i müdahil olarak yer alması kanunun ona tanıdığı bir imkandır. Fakat ihbar olunan üçüncü kişinin ihbar üzerine hareketsiz kalması da mümkündür¹⁴¹. Dava kendisine ihbar olunan kimsenin hareketsiz kalması durumunda hareketsiz kalan ihbar olunanın lehine ya da aleyhine hüküm kurulabilmesi söz konusu değildir¹⁴². İhbarın yapıldığı ilk davada hareketsiz kaldığı için hakkında hüküm kurulamayan ihbar olunanın HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanması yoluna müracaat etmek bakımından hukuki yararı bulunmamaktadır.

Diğer taraftan ihbarın yapıldığı ilk dava kaybedilirse ihbarda bulunan tarafın ihbar olunan kişiye karşı rücu davası açması söz konusu olacaktır¹⁴³. Kendi-

¹³⁸ ATALI Murat, **Medeni Yargılama Usulünde Davanın İhbarı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007, s. 41; ANSAY, Sabri Şakir, **Hukuk Yargılama Usulleri**, 7. Baskı, Ankara, 1960, s. 115. Davanın ihbarının amacı, açılmış ve görülmekte olan bir davanın, üçüncü bir kişiye, davaya müdahale etmesini sağlamak amacıyla duyurulmasıdır (KURU, C. IV, s. 3515; PEKCANITEZ, Hakan, **Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale**, Ankara, 1992, s. 108).

¹³⁹ KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 503. Kendisine dava ihbar edilen üçüncü kişi, davaya fer'i müdahil olarak katılırsa, davada fer'i müdahilin sahip olduğu hak ve yetkileri haiz olur (ANSAY, s. 118).

¹⁴⁰ Bkz. yuk. III, E, 2, b.

¹⁴¹ STAEHELIN, s. 123; BOCKERMANN, Bernhard: "Ablehnung eines Sachverständigen oder Richters durch Streitverkündung oder Klageerhebung", **Monatsschrift für Deutsches Recht**, 23/2002, (s. 1348-1352), s. 1349. Davanın ihbarı, ihbarı alan üçüncü kişiyi görülmekte olan davanın taraflardan birisinin yanında (fer'i) müdahil olarak yer alma konusunda zorlamayı da içeren bir bildirim değildir (KONURALP, Haluk: Davanın İhbar Edildiği Kimsenin İhbar Edeni Temsil Etmesi, **Prof. Dr. Yaşar Karayalçın'a 65. Yaş Armağanı**, Ankara, 1988, (s. 553-566), s. 556). Dolayısıyla, ihbar olunan kimse dilerse, ihbar üzerine ihbarın gerçekleştiği davaya katılabilir dilerse de söz konusu davaya katılmama yönünde de bir tavır takınabilir (BOCKERMANN, s. 1349).

¹⁴² KURU, C. IV, s. 3534.

¹⁴³ HABERBECK, Philipp H., *Streitverkündung und Nebenintervention im Schlichtungsverfahren? in: Schweizerische Zeitschrift für Zivilprozess- und Zwangsvollstreckungsrecht (ZZZ)*, 2013, Heft 32, (s. 269-275), s. 275.

sine davanın ihbar edildiği üçüncü kişi ihbar etkisi (HMK m. 64; m. 69/f. 2) sebebiyle rücu davasında önceki davada verilen hükmün yanlış olduğunu ileri süremeyecektir¹⁴⁴. İhbar üzerine hareketsiz kalan üçüncü kişi sonradan açılan rücu davasında ihbarın yapıldığı ilk davadan farklı olarak taraf sıfatına sahip olacaktır. Bu sebeple sonradan açılan rücu davasında verilen kararda bir noksanlık olursa HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanmasını talep edebilecektir.

d. Davaya Asli Müdahil Olarak Katılanların Hükmün Tamamlanmasını Talep Edip Edemeyeceği

Bir davanın konusu olan hak veya şey üzerinde kısmen veya tamamen hak iddia eden üçüncü kişinin bu durumu ileri sürerek yargılamanın taraflarına karşı hüküm verilinceye kadar aynı mahkemede dava açmasına “*asli müdahale*” (*Hauptintervention*) denilmektedir¹⁴⁵ (HMK m. 65/f. 1). Asli müdahale davasının temel özelliği asli müdahil olmakta hukuki yararı bulunan kimsenin ilk davanın görüldüğü mahkemede davanın taraflarını davalı göstererek bir dava açması ve her iki davanın da birlikte görülmesidir¹⁴⁶.

Asli müdahil açtığı dava bakımından taraf sıfatını haizdir¹⁴⁷. Açtığı davada taraf sıfatını haiz olan asli müdahil taraf sıfatıyla yapılabilecek işlemleri yapmaya yetkilidir¹⁴⁸. Asli müdahilin taraf olarak yer aldığı dava sonucunda mahkeme tarafından verilen nihai kararın eksik olması veya karar boşluğu barındırması durumunda yargılamanın gerek karşı tarafının gerekse de asli müdahilin HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanması talebinde bulunması mümkündür¹⁴⁹.

Asli müdahilin taraf olduğu dava bakımından hükmün tamamlanması talebini tek başına yapması söz konusu olur¹⁵⁰. Diğer taraftan, asli müdahale davasının davalısı konumundaki asıl davanın davalısı ve davacısı ise aralarında şekli

¹⁴⁴ ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §50, Rdn. 57, s. 259; ZEISS, §86, N. 758, s. 273; HK-ZPO / SAENGER / BENDTSEN, §68, N. 1, s. 216; PRUTTING / GEHRLEIN / GEHRLEIN, ZPO Kommentar §68, Rdn. 1, s. 291; BAUMBACH / LAUTERBACH / ALBERS / HARTMANN, §68, Rdn. 1, s. 256; MUSIELAK / VOIT-WETH, §68, N. 1, s. 343.

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZEKES, Muhammed, **Medeni Usul Hukukunda Asli müdahale**, İstanbul, Alfa Basım, 1995, s. 14 vd.; KODAKOĞLU, Mehmet: **Medeni Usul Hukukunda Asli Müdahale**, Ankara, Legem Yayıncılık, 2018, s. 31.

¹⁴⁶ HMK'nın 65'inci maddesinin gerekçesi.

¹⁴⁷ KARAASLAN / KARAASLAN, s. 568; KARSLI, s. 301.

¹⁴⁸ Asli müdahilin yer aldığı davada, asli müdahilin asıl davanın taraflarına karşı açtığı dava ile asıl davadaki talep birlikte karara bağlanacaktır (KARAASLAN / KARAASLAN, s. 568).

¹⁴⁹ ÇAVUŞ, s. 236; TUTUMLU, s. 411; HENDEM, s. 637; KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572.

¹⁵⁰ AKKAYA, s. 43, dn. 66.

mecburi dava arkadaşlığı gündeme geleceğinden hükmün tamamlanmasına ilişkin taleplerini ayrı ayrı ileri sürebilir¹⁵¹.

3. Dava Arkadaşlarının Hükmün Tamamlanmasını Talep Edip Edemeyeceği

a. Genel Olarak

Davanın açılmasıyla birlikte davanın davacı veya davalı taraflarında değişikliklerin meydana gelmesi mümkündür¹⁵². Bu durum taraflardan birinin ya da her ikisinin yanına bir veya birden fazla kimsenin katılması şeklinde bir taraf yığılması¹⁵³ (*Dava arkadaşlığı; Streitgenossenschaft*) olabileceği gibi davanın davacı veya davalı taraflarında yer alan kişilerin tamamen değişerek onların yerine başka kişi veya kişilerin geçmesi şeklinde¹⁵⁴ (*Tarafa değişiklik; Parteiwechsel*) de olabilecektir¹⁵⁵.

Bu ilk ihtimalde, tarafın tamamen değişmesi değil, yanına başka kişilerin katılması biçiminde gerçekleşen bir taraf değişikliği söz konusu olur. Davanın taraflarında birden fazla kişinin olması davada iki taraf olabileceği kuralına (*Zweiparteienprinzip*¹⁵⁶) aykırılık teşkil etmez¹⁵⁷. Bu halde o zamana kadar dava-

¹⁵¹ TUTUMLU, s. 411; HENDEM, s. 638.

¹⁵² BİLGE, Necip, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, 2. Baskı, Ankara, 1967, s. 203.

¹⁵³ Dava arkadaşlığı (*Die Streitgenossenschaft*) (dZPO §§59-62) hakkında bkz. WALSMANN, s. 84 ff.; VOSSLER, Norbert, "Die gerichtliche Zuständigkeitsbestimmung für Streitgenossen", **Neue Juristische Wochenschrift**, 3/2006, (s. 117-121), s. 119; WETZELL, Georg Wilhelm, **System des ordentlichen Zivilprozesses**, Neudruck der 3. Auflage Leipzig, Scientia Verlag Aalen, 1978, §63, s. 824 vd.; SAENGER, Ingo (Hrsg.), **Zivilprozessordnung: Familienverfahren, Gerichts Verfassung, Europäisches Verfahrensrecht: Handkommentar, (NomosKommentar)**, 7. Auflage, Baden-Baden, Nomos Verlag, 2017, §§59-62, s. 200-209; VOGEL / SPUHLER, §26, N. 46, s. 143; BAUMBACH Adolf / LAUTERBACH, Wolfgang / ALBERS, Jan / HARTMANN, Peter, **Zivilprozeß-ordnung**, 58. Aufl., München, Verlag C.H. Beck, 2000, §§59-62, s. 240-246; ZEISS, Walter, **Zivilprozeßrecht**, 9. neubearbeitete Auflage, J.C.B Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1997, §85, N. 744, s. 269; PRUTTING, Hanns / GEHRLEIN, Markus, **Zivilprozessordnung Kommentar**, 9. Auflage, Köln, Luchterhand Verlag, 2017, §§59-62, s. 268-281; ROSENBERG, Leo / SCHWAB, Karl Heinz / GOTTWALD, Peter, **Zivilprozeßrecht**, 15. Aufl., München, C.H. Beck, 1993, §§48-49, s. 240-251; MUSIELAK, Hans-Joachim / VOIT, Wolfgang, **ZPO Zivilprozessordnung: Kommentar**, 14. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 2017, §§59-62, s. 311-327; HABSCHIED, §21, N. 336ff.; BERGERFURTH, N. 142, s. 77; Rudolf BRUNS, **Zivilprozeßrecht (Ein systematische Darstellung)**, Berlin u. Frankfurt a.M., Verlag Franz Vahlen, 1968, §11, s. 83.

¹⁵⁴ Tarafa değişiklik (*Der Parteiwechsel*) (HMK m. 124; SchwZPO Art. 83 Abs. 4) hakkında bkz. ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §42, N. 1, s. 206; VOGEL / SPÜHLER, §28, N. 94ff; FASCHING, N. 383, s. 177-178. Tarafa iradi değişikliğe ilişkin bir örnek için bkz. YILDIRIR, Efe Can, **Adi Ortaklık Sözleşmesinin Sona Erme Sebepleri**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 381.

¹⁵⁵ PEKCANITEZ / TAŞ KORKMAZ, **Pekcanitez Usul**, §6, s. 631; ULUKAPI, Ömer, **Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı**, Konya, Mimoza Yayınları, 1991, s. 31.

¹⁵⁶ İki taraf sistemi (*Zweiparteiensystem*) hakkında bkz. HABSCHIED, §20, N. 318, s. 114.

¹⁵⁷ FISCHER, Philipp / LIEDER Jan, "Die Streitverkündungsklage in der neuen schweizerischen Zivilprozessordnung und ihre Bedeutung für das deutsche Zivilprozessrecht", **ZZPInt** 16, 2011, (s. 219-261), s. 220; VOGEL / SPUHLER, §1, N. 9, s. 35; ROBMANN, Wolfgang, **Die Beiladung im Zivilprozess**,

yı sürdürmüş olan taraf davaya devam ederken yanına taraf sıfatını haiz olan başka kimseler de katılmaktadır. Başka kimselerin de davaya katılımı ile davanın davacı veya davalı tarafında meydana gelen çokluk “*dava arkadaşlığı*” olarak adlandırılmaktadır¹⁵⁸. Dava arkadaşlığı “*ihtiyari dava arkadaşlığı*” ve “*mecburi dava arkadaşlığı*” olarak ikiye ayrılır.

Dava arkadaşlığının mevcut olduğu bir ihtimalde HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanması talebinin ileri sürülüp sürülemediği meselesi ihtiyari ve mecburi dava arkadaşlığına göre ayrı ayrı değerlendirilmelidir¹⁵⁹.

b. İhtiyari Dava Arkadaşlarının Hükmün Tamamlanmasını Talep Edip Edemeyeceği

İhtiyari dava arkadaşlığında¹⁶⁰ (*Einfache Streitgenossenschaft*) dava arkadaşısı sayısı kadar dava söz konusudur¹⁶¹. Aynı davada birden fazla kişinin davanın davalı veya davacı tarafında ihtiyari dava arkadaşı olarak yer almaları yargılamanın gerektirdiği şekilde birlikte hareket etmeleri ve aynı tahkikat aşamasını paylaşımları sadece şekli bakımdandır¹⁶².

Bir davanın aynı tarafında ihtiyari dava arkadaşı olarak yer alan kimseler kendi davalarının tarafı olurlar¹⁶³. Bu sebeptendir ki, ihtiyari dava arkadaşlığının

München, Univ., Diss., 1967, s. 49; ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §40, N. 26ff., s. 201 vd.; ULUKAPI, s. 31; KARSLI, s. 273; ALANGOYA, Yavuz: **Medeni Usul Hukukunda Dava Ortaklığı (Tarafların Taaddüdü)**, 1965 Tıpkı Basım, İstanbul, Nemaş, 1999, s. 52; KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 207, 473; POSTACIOĞLU, s. 285; ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, s. 113. Ayrıca, iki taraf sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KOCH, Harald, “Alternativen zum Zweiparteiensystem im Zivilprozeß - Parteiübergreifende”, *Interessen und objektive Prozeßführungsrechte-*, **KritV**, 1989, (s. 323-340), s. 323-340.

¹⁵⁸ PEKCANITEZ / TAŞ KORKMAZ, **Pekcanitez Usul**, §6, s. 685.

¹⁵⁹ HENDEM, s. 638.

¹⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §48, N. 1, s. 240; VOGEL / SPÜHLER, §26, N. 59, s. 146; HK-ZPO / SAENGER / BENDTSEN, §59, N. 1; PRUTTING / GEHRLER / GEHRLER, **ZPO Kommentar** §§59, BAUMBACH / LAUTERBACH / ALBERS / HARTMANN, §59, Rdn. 2, s. 237; MUSIELAK / VOIT-WETH, §59, 60, N. 1-3, s. 312; ZEISS, §85, N. 745, s. 269; FASCHING, N. 364, s. 168; HABSCHIED, §21, N. 339-340, s. 121.

¹⁶¹ KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 480; Baki KURU, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III**, 6. Baskı, İstanbul, Demir-Demir, 2001, s. 3337; KURU, **El Kitabı**, s. 556; POSTACIOĞLU, s. 289-290; ÜSTÜNDAĞ, s. 352; PEKCANITEZ / TAŞ KORKMAZ, **Pekcanitez Usul**, §6, s. 695.

¹⁶² ULUKAPI, s. 207; KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 504; KURU, **El Kitabı**, s. 556. Bu durum, yargılamanın yürütülmesinde gereksiz emek, zaman, gider kayıplarına engel olunması suretiyle tahkikati ve aynı zamanda yargılamayı çabuklaştırıp kolaylaştırma amaçlarına hizmet etmektedir (MUSIELAK / VOIT-WETH, §§59, 60, N. 2, s. 312; LUKE, Gerhard / RAUSCHER, Thomas / WAX, Peter / WENZEL, Joachim / WOLFGANG, Krüger (Hrsg), **Münchener Kommentar Zur Zivilprozessordnung: ZPO**: mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen, Band 1, §§1-354, 5. Aufl. München, 2012, §59, N. 2; ULUKAPI, s. 109). Bir davada taraflardan birinde yer alan ihtiyari dava arkadaşlarının her birinin davası esas bakımından diğerlerinin davasından bağımsızdır (HMK m. 58).

¹⁶³ ALANGOYA, s. 127; POSTACIOĞLU, s. 290; ULUKAPI, s. 224.

söz konusu olduğu bir durumda dava arkadaşlarından birinin nihai hükümdeki eksikliği veya unutulmuş bir şeyi fark etmesi ihtimalinde HMK m 305/A uyarınca hükümün tamamlanması talebinde bulunabilmesi mümkündür¹⁶⁴. İhtiyari dava arkadaşlığında hükümün tamamlanmasını her bir dava arkadaşı ayrı ayrı talep edebilir¹⁶⁵. Mahkemece verilecek olan tamamlayıcı ek karar yalnızca hükümün tamamlanması yoluna müracaat eden ihtiyari dava arkadaşı bakımından hüküm ifade eder.

İhtiyari dava arkadaşlarına mahkemenin verdiği nihai karar ayrı ayrı tebliğe çıkartılacağından hükümün tamamlanmasını talep süresinin başlangıcı da her bir ihtiyari dava arkadaşı bakımından farklılık arz edecektir¹⁶⁶.

c. Mecburi Dava Arkadaşlarının Hükümün Tamamlanmasını Talep Edip Edemeyeceği

Maddi hukuka göre bir hakkın birden fazla kimse tarafından birlikte kullanılması veya birden fazla kimseye karşı birlikte ileri sürülmesi ve tamamı hakkında tek hüküm verilmesi gereken hallerde mecburi dava arkadaşlığı mevcuttur (HMK m. 59). Mecburi dava arkadaşlığı hüküm ve sonuçları bakımından “*maddi mecburi dava arkadaşlığı*” ve “*şekli mecburi dava arkadaşlığı*” olarak ikiye ayrılır¹⁶⁷.

Mecburi dava arkadaşlığında¹⁶⁸ (*Notwendige Streitgenossenschaft*) davacı veya davalı tarafta birden fazla dava arkadaşı bulursa da dava arkadaşı sayısı kadar dava bulunmamaktadır¹⁶⁹. Maddi mecburi dava arkadaşlığında tek bir dava söz konusudur¹⁷⁰. Maddi mecburi dava arkadaşlığında dava arkadaşları hakkında tek bir hüküm verilmesi esası geçerlidir¹⁷¹.

¹⁶⁴ ÇAVUŞ, s. 236; HENDEM, s. 639.

¹⁶⁵ AKKAYA, s. 43; HENDEM, s. 639.

¹⁶⁶ ÇAVUŞ, s. 244.

¹⁶⁷ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYYVAZ / HANAĞASI, s. 582.

¹⁶⁸ HMK m. 59; karşı: dZPO §62. Ayrıntılı bilgi için bkz. BICHLER, Hans Wolfgang, **Die Notwendige Beilandung**, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Johann Wolfgang Goethe-Universität zu Frankfurt am Main, 1966, §4, s. 48; BAUMBACH / LAUTERBACH / ALBERS / HARTMANN, §62, Rdn. 2, s. 241; VOGEL / SPUHLER, §26, N. 47, s. 143; ZEISS, §85, N. 747, s. 270; MUSIELAK / VOIT-WETH, §62, N. 1-2, s. 319; PRUTING / GEHRLEIN / GEHRLEIN, **ZPO Kommentar** §62, Rdn. 1, s. 274; HK-ZPO / SAENGER / BENDTSEN, §62, N. 1, s. 204-205; ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, §49, Rdn. 1-2-, s. 244; FASCHING, N. 364, s. 168; HABSCHEID, §21, N. 341ff., s. 121-125; BRUNS, §9, s. 86.

¹⁶⁹ ULUKAPI, s. 143, 149.

¹⁷⁰ ULUKAPI, s. 186. Mahkemece yapılacak tahkikat ve yargılama işlemlerinde mecburi dava arkadaşlarının birlikte hareket etme zorunlulukları mevcuttur (KARSLI, s. 314). Maddi mecburi dava arkadaşlığında

Maddi mecburi dava arkadaşlığında dava arkadaşları açılan davanın tarafıdır. Mecburi dava arkadaşlığının söz konusu olduğu bir durumda dava arkadaşları mahkemece verilen nihai kararda eksiklik veya boşluk olduğunu tespit ederlerse HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanmasını talep edebilirler¹⁷². Mecburi arkadaşlarının hep birlikte hareket etmeleri zorunlu olduğundan bütün dava arkadaşlarının beraberce hükmün tamamlanması talebinde bulunmaları gerekir¹⁷³.

Şekli mecburi dava arkadaşlığında da dava arkadaşları davanın tarafı sıfatına sahiptir. Şekli mecburi dava arkadaşlarının maddi mecburi dava arkadaşlarından farklı olarak birlikte hareket etme zorunlulukları yoktur¹⁷⁴. Bu sebeple şekli mecburi dava arkadaşları HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanmasını ayrı ayrı talep edebilirler¹⁷⁵.

4. Özellik Arz Eden Bazı Durumlar Bakımından Hükmün Tamamlanması Talebinde Bulunabilecek Olan Kimseler

a. Cumhuriyet Savcısının Davada Taraf Olarak Yer Aldığı Hukuk Davalarında Hükmün Tamamlanması Talebi

Kanun koyucu, kamu yararının korunmasının gerekli olduğu bazı durumlarda Cumhuriyet Savcısına hukuk davası açma yetkisi tanımıştır¹⁷⁶. Cumhuriyet savcısının HMK m. 70 uyarınca taraf olarak yer aldığı bir hukuk davasında yargılamada ileri sürülen veya kendiliğinden hükme geçirilmesi gereken hususlarda kısmen veya tamamen karar verilmediği gerekçesiyle hükmün tamamlanması yoluna müracaat edebilmesi mümkündür¹⁷⁷.

b. Çekişmesiz Yargıda Hükmün Tamamlanması Talebi

Çekişmesiz yargıda çekişme bulunmadığı için birbirleriyle uyumsuzluk içinde olan iki taraf yoktur¹⁷⁸. Taraf kavramı yerine çekişmesiz yargıda “*ilgili*”

birden fazla kişi birlikte dava açmalı veya birden fazla kişiye karşı birlikte dava açılmalıdır (HMK m. 60/c. 1, 2). Ortada tek bir dava söz konusu olduğu için nihai kararda bütün dava arkadaşlarının isimlerinin yazılması önem arz etmektedir. Aksi halde, bu konuda yapılacak herhangi bir yanlışlık, özellikle cebri icra aşamasında problemlerin yaşanmasına sebebiyet verecektir (YARDIMCI, Taner Emre, **Hukuk Davalarında Mecburi Dava Arkadaşlığı**, Ankara, Adalet, 2021, s. 554; KARAASLAN / KARAASLAN, s. 569).

¹⁷¹ KARSLI, s. 313.

¹⁷² ÇAVUŞ, s. 235.

¹⁷³ AKKAYA, s. 43, dn. 66.

¹⁷⁴ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 555, 556.

¹⁷⁵ HENDEM, s. 639.

¹⁷⁶ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 138.

¹⁷⁷ ÇAVUŞ, s. 236.

¹⁷⁸ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 79; KARSLI, s. 45.

söz konusudur¹⁷⁹. *Kanaatimizce* çekişmesiz yargıda talep edilmesine karşılık hakkında hüküm verilmeyen veya re'sen hükme geçirilmesi gerekli olmasına rağmen hükümde yer verilmeyen hususların *-taraf olmamakla birlikte-* ilgili sıfatına sahip olan kimselere hükmün tamamlanmasına konu edilebilmesi mümkündür¹⁸⁰. Ayrıca, çekişmesiz yargı sonucunda verilecek olan karardan hukuki durumları etkilenen üçüncü kişiler de maddi anlamda ilgili olarak değerlendirilebileceğinden hükmün tamamlanması talebinde bulunmaları mümkündür¹⁸¹.

c. Karşı Davada Hükmün Tamamlanması Talebi

Açılmış ve görülmekte olan bir davada davalı tarafın cevap dilekçesinde asıl davanın davacısına karşı aynı mahkemede (ve aynı dosyada) dava açmasına “*karşı dava*” denilmektedir¹⁸² (HMK m. 132-133). Karşı dava hakkında ayrı bir karar verilmemiş olması durumunda davalı veya davacı tarafından hükmün tamamlanması talep edilerek bu eksikliğin ek karar ile giderilmesi sağlanabilir¹⁸³. Bu doğrultuda karşı davada yargılamanın davalı veya davacı tarafları taraf sıfatını haiz olduklarından HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanması yoluna gidebilirler¹⁸⁴. Hukuki yararı bulunan asıl davanın veya karşı davanın davacı veya davalıları talepte bulunarak hükmün tamamlanması yoluna müracaat edebilirler¹⁸⁵.

d. Birleşen Davalarda Hükmün Tamamlanması Talebi

Aynı yargı çevresinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelelerinde ayrı ayrı açılmış ve hala görülmekte olan davaların aralarında bağlantı bulunması ihtimalinde davanın her aşamasında talep üzerine veya kendiliğinden ilk davanın açıldığı mahkemede birleştirilmesi mümkündür¹⁸⁶ (HMK m. 166/f. 1). Davaların birleştirilmesi kararı üzerine mahkemece (birleştirilen) davalardan biri hakkında karar verilmemiş olduğu fark edilirse hükmün tamamlanması

¹⁷⁹ KARSLI, s. 45.

¹⁸⁰ Bu görüşte bkz. ÇAVUŞ, s. 237; AKKAYA, s. 36; BELGİN GÜNEŞ, s. 317.

¹⁸¹ ÇAVUŞ, s. 237.

¹⁸² KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 524.

¹⁸³ KARAASLAN / KARAASLAN, s. 568.

¹⁸⁴ TUTUMLU, s. 411.

¹⁸⁵ KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572.

¹⁸⁶ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 569; KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 491; KARSLI, s. 696.

yoluna müracaat edilebilir¹⁸⁷. Nitekim birleşen davada davacı veya davalı olarak yer alan kişiler taraf sıfatını haiz olduklarından hükmün tamamlanması talebinde bulunabilirler¹⁸⁸.

F. Hükmün Tamamlanmasını Talep Bakımından “Hukuki Yarar”

Hükmün tamamlanmasını talep edebilmek için “*hukuki yararın*” bulunması gerekmektedir¹⁸⁹. HMK m. 114/f. 1, (h) uyarınca hukuki yarar bir dava şartıdır. Kanunda dava şartı olarak düzenlenen hukuki yarar esasen daha geniş bir kavramı karşılar¹⁹⁰. Bu sebeple, sadece dava açarken değil; aynı zamanda mahkemenin herhangi bir talepte bulunurken de bu talebin sonucunda elde edilecek bir menfaatin var olması gerekmektedir¹⁹¹.

HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanması yoluna müracaat edilirken talep sahibinin “*somut*” ve “*güncel*” bir hukuki yararının bulunması şarttır¹⁹². Nihai kararın taraflara tebliğinden itibaren bir ay içerisinde karar verilmeyen hususlar hakkında istinaf yoluna gitmek veya yeni bir dava açmak yerine hüküm veren mahkemeden HMK m. 305/A uyarınca ek karar talep etmek hukuki yarar açısından daha uygundur¹⁹³.

HMK m. 305/A’da öngörülen hükmün tamamlanması bakımından tarafların hukuki yararı nihai kararda gözden kaçırılarak hükme geçirilmeyen talep bakımından mahkemece ek bir karar elde edilmesidir¹⁹⁴. Zira ilk derece mahkemesi nihai kararını ortaya koyduktan sonra dosyadan el çekmiş olacaktır¹⁹⁵. Bu durum, hükmün verilmesiyle hakimlik sona erer anlamına gelen “*Lata sententia iudex desinit esse iudex*” prensibinin Roma’dan günümüze kadar gelmesinin bir sonucudur¹⁹⁶. Bunun için kural olarak taraflardan birinin talebi üzerine dosyanın mahkemece incelenerek tekrardan karar verilebilmesi hükümde değişiklik veya

¹⁸⁷ KARAASLAN / KARAASLAN, s. 568.

¹⁸⁸ TUTUMLU, s. 411; KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572.

¹⁸⁹ AKKAYA, s. 46; ÇAVUŞ, s. 247; BELGİN GÜNEŞ, s. 321.

¹⁹⁰ HANAĞASI, Emel, **Davada Menfaat**, Yetkin, Ankara, 2009, s. 27.

¹⁹¹ HENDEM, s. 633; HANAĞASI, s. 86.

¹⁹² AKKAYA, s. 46; ÇAVUŞ, s. 247; BELGİN GÜNEŞ, s. 321.

¹⁹³ HENDEM, s. 633-634.

¹⁹⁴ ÇAVUŞ, s. 247; AKKAYA, s. 46.

¹⁹⁵ KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 450; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 527.

¹⁹⁶ Digesta 42.1.55. Ulphian (STERCHI, M. H., Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, schweizerische Zivilprozessordnung, Band II, Staempfli, Bern, 2012, Art. 334, N. 2).

düzeltilmesi mümkün değildir¹⁹⁷. Bu sebeple nihai kararını vererek dosyadan el çeken mahkemenin eksik bıraktığı hususları giderebilmesi bakımından taraflarca HMK m. 305/A (dZPO §321) hükmün tamamlanması yoluna müracaat edilmesi bakımından hukuki yararları mevcuttur.

Ayrıca nihai kararın verilmesinden sonra istinafa müracaat edilmesi durumunda kanun yoluna başvuran tarafın HMK m. 305/A'da öngörülen hükmün tamamlanmasını da talep etmesinde herhangi bir engel bulunmamaktadır¹⁹⁸. Böyle bir durumda hükmün tamamlanması talebinde bulunan tarafın hukuki yararının varlığından söz edilebilir.

Hükmün tamamlanması yoluna hukuki menfaati olan taraflardan herhangi birinin gidebilmesi mümkündür. Hükmün tamamlanmasına müracaat edecek kimsenin yargılamada eksik bırakılan talebi ileri sürmüş olan taraf olması şart değildir¹⁹⁹. *Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre*, mahkemenin nihai kararının HMK m. 305/A uyarınca hükmün tamamlanmasını talep eden tarafın lehine ya da aleyhine olmasının bir önemi yoktur²⁰⁰. Davacı veya davalıdan her birinin mahkemeye yöneltilen talepler konusunda olumlu ya da olumsuz bir hüküm verilmesi bakımından hukuki yararı mevcuttur²⁰¹.

HMK m. 305/A'da öngörülen prosedüre müracaat bakımından hukuki yarar mevcut değilse mahkemece hükmün tamamlanması talebinin reddine karar verilmesi gerekmektedir²⁰².

G. Hükmün Tamamlanması Talebinin İlk Hükmün Kesinleşmesine ve Cebri İcrasına Etkisi

Hükmün tamamlanması talebinde bulunulmuş olması mahkemece verilen nihai kararın kesinleşmesini önlemez²⁰³. Mahkemece verilen ilk kararın tamamlanması talep edilmiş olsa da kanun yoluna müracaat etme süresi işlemeye devam eder²⁰⁴. Hükmün tamamlanması talebinde bulunulmuş olması verilen nihai kararın kanun yollarına götürülmesine engelleyici bir etki doğurmaz²⁰⁵. *Kanaa-*

¹⁹⁷ GÖRGÜN / BÖRÜ / KODAKOĞLU, s. 613.

¹⁹⁸ KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572.

¹⁹⁹ BELGİN GÜNEŞ, s. 321.

²⁰⁰ AKKAYA, s. 44.

²⁰¹ AKKAYA, s. 44.

²⁰² KARAASLAN / KARAASLAN, s. 572.

²⁰³ PEKCANİTEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 443; AKKAYA, s. 49.

²⁰⁴ TANRIVER, s. 1135; AKKAYA, s. 49.

²⁰⁵ TANRIVER, s. 1035; BELGİN GÜNEŞ, s. 322.

timizce burada asıl hükme karşı kanun yoluna müracaat süresinin ek kararın tebliğinden itibaren başlatılması daha isabetli olacaktır²⁰⁶.

Hükmün tamamlanması talebinde bulunulmuş olsa dahi verilen ilk karara karşı süresi içerisinde kanun yoluna müracaat edilmezse bu hüküm şeklen kesinleşir²⁰⁷.

Hükmün tamamlanması kurumuna müracaat edilmesi takip hukuku bakımından da sonuçlar doğurur. Tamamlama kararlarının tahkimde hakem kararının bir parçasını oluşturacağını ifade eden²⁰⁸ HMK m. 437/f. 5'e ilişkin düzenleme HMK m. 305/A'da yer almamıştır²⁰⁹. Dolayısıyla, mahkemece verilen nihai karar ile tamamlama sonucu verilen ek kararın ayrı ayrı cebri icraya konu edilip edilemeyeceği meselesi *doktrinde* tartışma konusu olmuştur²¹⁰. *Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre* tamamlayıcı ek karar ilk karardan bağımsız değildir²¹¹. Bu sebeple ek karar ilk karardan bağımsız olarak cebri icraya konu edilemez²¹². Mahkemece verilen nihai karara karşı gerçekleştirilen cebri icra takibi ile birlikte ek kararın da icra edilmesi istenebilir²¹³. *Doktrinde ileri sürülen ve bizim de katıldığımız görüşe göre* mahkemece verilen nihai karar ile tamamlama sonucu verilen ek karar bağımsız kararlardır²¹⁴. Zira tamamlayıcı ek karar ilk kararda hüküm kurulmayan eksik bırakılan hususlarda karar verilmesini temin eder²¹⁵ ve temel işlevi ilk hükmün düzeltilmesi²¹⁶ veya ortadan kaldırılması değildir²¹⁷. Bu sebeple, hükmün tamamlanmasına ilişkin yargılama ilk yargılamadan bağımsız kararlar verilmesi sonucunu doğurur. Dolayısıyla, doktrinde de

²⁰⁶ HENDEM, s. 652.

²⁰⁷ AKKAYA, s. 49.

²⁰⁸ SELÇUK, s. 282; BAHADIR, s. 525. MTK m. 14/B'de de hakem heyeti tarafından verilecek olan tamamlama kararlarının "*hakem kararının bir parçasını oluşturacağı*" öngörülmüştür (KALAFATOĞLU, Mehmet Polat, "Milletlerarası Tahkim Kanunu Uyarınca Hakem Kararı Hakkında Düzeltme, Yorum ve Tamamlama Kararları ve Bu Kararların İptali Davası Açama Süresine Etkisi", **Public and Private Law Bulletin**, 40(1), 2020, (s. 25-53), s. 39).

²⁰⁹ Doktrinde bu hususa ilişkin olarak getirilen eleştiriler için bkz. PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, **Değişiklikler**, s. 283; BAHADIR, s. 525.

²¹⁰ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, **Değişiklikler**, s. 283; BAHADIR, s. 525.

²¹¹ ÖZTEK / TAŞPINAR AYVAZ / KALE, s. 137; BELGİN GÜNEŞ, s. 324; BAHADIR, s. 525.

²¹² BELGİN GÜNEŞ, s. 324.

²¹³ BELGİN GÜNEŞ, s. 324.

²¹⁴ BAHADIR, s. 525.

²¹⁵ BAUMBACH / LAUTERBACH / ALBERS / HARTMANN, N. 2.

²¹⁶ MUSIELAK / VOIT, **ZPO §321**, N. 3; SAENGER, **ZPO §321**, N. 3; BGH NJW 19, 1527, 1530; 06, 1351, 1352; BAG NZA 12, 582.

²¹⁷ BAHADIR, s. 525-526.

ifade edilen şekilde kendi başlarına birer ilam niteliğini kazanan ilk karar ile tamamlayıcı ek kararın beraberce cebri icraya konu edilmesi de gerekmemektedir²¹⁸. Bu sebeple, hükmün tamamlanması talebinde bulunulmuş olması mahkemece verilen nihai kararın cebri icrasına engel teşkil etmez²¹⁹. Taraflarca hükmün tamamlanması yoluna müracaat edilmiş olsa da verilen ilk kararın icra edilmesi söz konusu olabilir. Ayrıca mahkemece verilen ilk hükmün cebri icraya konu edilmesi de HMK m. 305/A'da öngörülen süre içerisinde hükmün tamamlanması talebinde bulunulmasına engel teşkil etmez²²⁰.

Netice itibariyle, HMK m. 305/A'de öngörülen hükmün tamamlanması yargılaması, nihai kararın verildiği ilk yargılamadan farklı olduğundan mahkemece verilen ilk hükmün kesinleşmesine ve cebri icrasına herhangi bir etkisi olmaz.

SONUÇ

Mahkemenin görevi uyuşmazlığın taraflarınca ileri sürülen talepler ile masraflar hakkında nihai bir karar vermektir. Bunun amacı hukuki kesinlik ve barış yaratmaktır. Ancak mahkemece verilen kararın eksik olması ihtimalinde bu amaçlara ulaşılamaz. Bu durumda Alman hukukunda kanun koyucu hukuki uyuşmazlığın çözülmemiş kısmına ilişkin bir kararla hükmün tamamlanmasına karar verilebileceğini Alman Medeni Usul Kanunu §321'de öngörmektedir. Türk hukukunda ise hükmün tamamlanması müessesesi 28.07.2020 tarihli ve 7251 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na eklenmiştir. Böylelikle hukuk yargılamasında hükmün tamamlanması HMK m. 305/A'da öngörülmüştür. Türk hukukunda halihazırda tahkim yargılaması için HMK m. 437/f. 4'te düzenlenmiş olan hükmün tamamlanması kurumunun devlet yargısı bakımından da kabul edilmesi *kanaatimizce* oldukça önemli bir gelişmedir. Zira HMK m. 305/A'da öngörülen hükmün tamamlanması ile devlet yargısı bakımından nihai kararda eksik bırakılan talepler hakkında kısa sürede ek karar verilmesi sağlanarak adaletin bir an evvel sağlanması temin edilebilir.

7251 sayılı Kanun değişikliği ile hükmün tamamlanmasının Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 305/A'ya eklenmesinden önce bu konuda herhangi bir

²¹⁸ BAHADIR, s. 526.

²¹⁹ TANRIVER, s. 1135; AKKAYA, s. 50; BELGİN GÜNEŞ, s. 322; HENDEM, s. 627-628.

²²⁰ AKKAYA, s. 50.

düzenleme bulunmaması sebebiyle hissedilen eksiklik kanun yoluna müracaat edilerek giderilmekteydi. Bu sebeple, HMK m. 305/A'ya eklenen hükmün tamamlanmasına ilişkin düzenleme kanun yoluna müracaat edilerek yaşanan zaman kaybını gidermektedir ve böylelikle usul ekonomisi ilkesine (HMK m. 30) de hizmet etmesi bakımından *kanaatimizce* isabetli bir düzenlemedir.

Hükmün tamamlanmasına müracaat edebilmek için gerekli olan şartlar hakkında açıkça sayılmamıştır. Diğer taraftan, gerek Alman hukukunda (dZPO §321) gerekse de Türk hukukunda hükmün tamamlanmasının düzenlendiği maddeler (HMK m. 305/A - m. 306) değerlendirildiğinde bahsi geçen müesseye müracaat edebilmek bakımından bazı şartların mevcut olduğundan görülmektedir. Bu kapsamda hükmün tamamlanmasını şartları; (1) Hükmün tamamlanması talebine konu edilebilecek nihai bir mahkeme kararının bulunması, (2) yargılamada ileri sürülen veya kendiliğinden hükme geçirilmesi gereken bir hususta kısmen veya tamamen karar verilmemiş olması, (3) nihai karardaki bu eksikliğin gözden kaçırılmış bir eksiklik olması, (4) hükmün tamamlanmasına ilişkin talebin usulüne uygun bir şekilde ve süresinde yapılmış olması şeklindedir. Görüldüğü üzere, hükmün tamamlanması için gerekli olan şartlardan biri tarafların bu yöndeki talebinin var olmasıdır. Çalışmamızda, hükmüne tamamlanmasının talep şartı incelenmiştir. Hükmün tamamlanmasına müracaat bakımından gerekli olan talep şartı konusunda ulaştığımız sonuçları aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz:

- 1) dZPO §321 Abs. 2 ve HMK m. 305/A'da hükmün tamamlanması kurumuna tarafların talebi üzerine müracaat edilebileceği açıkça ifade edilmektedir. Hâkim verdiği kararda, eksik kalan veya unutilan hususların bulunduğunu sonradan fark etse dahi bunu kendiliğinden tamamlayamaz. dZPO §321 Abs. 2 ile HMK m. 305/A'da kabul edilen hükmün tamamlanmasına müracaat bakımından ön koşulun tarafların bu yöndeki taleplerinin olması şeklindeki düzenleme medeni usul hukukunda geçerli olan ilkelere uygundur. Zira hükmün tamamlanmasına ilişkin olarak kanunda öngörülen düzenleme taleple bağluluk (HMK m. 26) ve tasarruf ilkeleri (HMK m. 24) ile uyumludur.
- 2) Hükmün tamamlanması talebi eksik hükmü veren mahkemeye yöneltilmelidir. Hakimlerde değişiklik olması durumunda dahi hükmün tamamlanmasının talebinin ileri sürüleceği ilk kararı veren görevli ve yetkili mahkemede değişiklik olmaz. Hükmün tamamlanması hükmü veren mahkemeden yazılı olarak talep edilebilir. Hükmün tamamlanması için taraflardan birinin dilekçeyle müracaat etmesi zorunludur. Taraflar buna ilişkin dilekçelerinde “*ek karar*” verilmesini isteyebilirler. Hükmün tamamlanmasına ilişkin di-

lekçede hükmün verildiği ilk davada ileri sürülmeyen taleplerde bulunulamaz. Hâkim dilekçede tarafların talebinden başka eksik hususlar bulunduğunu fark etse dahi kendiliğinden bunları inceleyemez.

- 3) Hükmün tamamlanmasına yönelik talep, süresi içinde yapılmalıdır. Türk hukukunda HMK m. 305/A'da hükmün tamamlanmasının nihai kararın tebliğinden itibaren bir ay içerisinde yapılabileceği öngörülmüştür. Alman hukukunda dZPO §321'de ise hükmün tamamlanmasına ilişkin süre iki haftadır. Türk hukukunda hükmün tamamlanması talebinin gerçekleştirilebileceği bir aylık sürenin başlangıcı bakımından nihai kararın tebliğ edilmesi gerektiğinden yalnızca hükmün tefhimi talep süresinin başlamasını sağlamaz. Bununla birlikte dZPO §321 Abs. 2'de hükmün tamamlanması talebinin kısa kararın tefhiminden itibaren iki hafta içinde yapılabileceği öngörülmektedir. Alman hukukunda dZPO §321 Abs. 2'de düzenlenen iki haftalık sürenin kısa kararın tefhiminden itibaren başlayabilmesi için ek karar ihtiyacının kısa karardan açıkça anlaşılabilmesi gerekmektedir. Hükmün tamamlanması için kanunda öngörülen süre hak düşürücü süredir. Bu sebeple, kanunda öngörülen süreler geçtikten sonra hükmün tamamlanması talebinde bulunulamaz.
- 4) Taraflardan her biri hükmün tamamlanması yoluna müracaat edebilir. Hükmün tamamlanmasına müracaat edebilecek olan kimsenin hükme geçirilmeyerek eksik bırakılan talebi ileri sürmüş olan taraf olması şart değildir.

Hükmün tamamlanmasına müracaat edebilecek olan kimselerin dava ehliyetine sahip olması gerekir. Ayrıt etme gücüne sahip olmayan küçük veya kısıtlıların davanın tarafı olduğu durumlarda hükmün tamamlanmasına başvuracak olan kimse yasal temsilcidir. Vekil ile takip edilen davalar bakımından hükmün tamamlanması yoluna vekil tarafından müracaat edilebilir. Hükmün tamamlanması davaya vekalette özel yetki verilmesini gerektiren durumlardan (HMK m. 74) değildir. Fer'i müdahil yargılamada taraf sıfatını haiz olmadığı için hükmün tamamlanması talebinde bulunamaz. Asli müdahil ise açtığı dava bakımından taraf sıfatını haizdir. Bu sebeple, asli müdahilin taraf olduğu dava bakımından hükmün tamamlanması talebini tek başına gerçekleştirebilmesi mümkündür. İhtiyari dava arkadaşlığının bulunduğu bir durumda, ihtiyari dava arkadaşları kendi davalarının tarafıdır. Bu sebeple, ihtiyari dava arkadaşlarının her biri, hükmü tamamlanması talebinde bulunabilirler. Mecburi dava arkadaşlığında, dava arkadaşlarından her biri, taraf sıfatını haizdir. Mecburi dava arkadaşlığının var olduğu bir durumda dava arkadaşlarının hepsinin hükmün tamamlanması talebinde bulunması gerekmektedir.

- 5) Hükümün tamamlanması talebinde bulunurken talep sahibinin somut ve güncel bir hukuki yararının olması gerekir. Hükümün tamamlanması bakımından tarafların hukuki yararı nihai kararda gözden kaçırılarak hükme geçirilmeyen talep bakımından ek bir karar verilmesidir. Hukuki yararı bulunmayan bir kişi tarafından hükümün tamamlanması yoluna müracaat edilirse mahkemece talebin reddedilmesi gerekir.
- 6) Hükümün tamamlanmasına müracaat edilmesi, mahkemece verilen nihai kararın kanun yoluna götürülmesine engel teşkil etmez. Hükümün tamamlanması talebinde bulunulmuş olması asıl kararın icrasına engel olmaz.

Hakem Değerlendirmesi : Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması : Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek : Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review : *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest : *The author has no conflict of interest to declare.*

Grant Support : *The author declared that this study has received no financial support.*

KAYNAKÇA

AKKAYA, Tolga: “Medeni Usul Hukukunda Hükmün (Nihai Kararların) Tamamlanması”, **AHBVÜ-HFD**, C. 25, S. 1, 2021, (s. 19-60).

ALANGOYA, Yavuz: **Medeni Usul Hukukunda Dava Ortaklığı (Tarafların Taaddüdü)**, 1965 Tıpkı Basım, İstanbul, Nemaş, 1999.

ALANGOYA, Yavuz / YILDIRIM, M. Kâmil / DEREN-YILDIRIM, Nevhis: **Medeni Usul Hukuku Esasları**, 8. Bs., İstanbul, Beta, 2011.

ANDERS, Monika / GEHLE, Burkhard, **Zivilprozessordnung: ZPO**, 81. Auflage, München, Verlag C.H. Beck, 2023.

ANSAY, Sabri Şakir, **Hukuk Yargılama Usulleri**, 7. Baskı, Ankara, 1960.

ARSLAN, Ramazan / YILMAZ, Ejder / TAŞPINAR AYVAZ, Sema / HANAĞASI, Emel, **Medeni Usul Hukuku**, Güncellenmiş 8. Baskı, Yetkin, Ankara, 2022.

ARSLANDOĞAN, Birce: “Alman Yargılama Hukukundaki Düzenleme İşığında Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun ‘Hükmün Tamamlanması’ Başlıklı 305/A Hükmüne İlişkin Değerlendirmeler”, **KHAS-HFD**, C. 9, S. 1, 2021, (s. 117-133).

ATALI, Murat, **Medeni Yargılama Usulünde Davanın İhbarı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007.

ATALI, Murat / ERMENEK, İbrahim / ERDOĞAN, Ersin, **Medenî Usûl Hukuku**, 5. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2022.

BAHADIR, Zeynep: “Medenî Yargıda Hükmün Tamamlanmasının Hükmün Kesinleşmesi ve Cebrî İcrası Bakımından Etkisi”, **İHM**, C. 80, S. 2, 2022, (s. 507-536).

BAUMBACH Adolf / LAUTERBACH, Wolfgang / ALBERS, Jan / HARTMANN, Peter, **Zivilprozeß-ordnung**, 58. Aufl., München, Verlag C.H. Beck, 2000.

BELGESAY, Mustafa Reşit, **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, Birinci Cilt, İstanbul, 1939.

BELGİN GÜNEŞ, Derya, “Medeni Usul Hukukunda Hükmün Tamamlanması (HMK m. 305/A)” **İNÜHFD**, C. 12, S. 1, 2021, (s. 313-328).

BERGERFURTH, Bruno, **Der Zivilprozeß, Klage-Urteil-Rechtsmittel**, Rudolf Haufe Verlag, Freiburg, 1968.

- BERKİN, Necmeddin M., **Tatbikatçılara - Medeni Usul Hukuku Rehberi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982.
- BICHLER, Hans Wolfgang, **Die Notwendige Beilandung**, Inaugunal-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Johann Wolfgang Goethe-Universität zu Frankfurt am Main, 1966.
- BİLGE, Necip / ÖNEN, Ergun, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, 3. Bs., Ankara, 1978.
- BİLGE, Necip, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, 2. Bs., Ankara, 1967.
- BLOMEYER, Arwed, **Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren**, Zweite überarbeitete Auflage, Berlin, 1985.
- BOCKERMANN, Bernhard: "Ablehnung eines Sachverständigen oder Richters durch Streitverkündung oder Klageerhebung", **Monatsschrift für Deutsches Recht**, 23/2002, (s. 1348-1352).
- BORAN GÜNEYSU, Nilüfer, **Medenî Usûl Hukukunda Karar**, Ankara, Yetkin, 2014.
- BUDAK, Ali Cem / KARAASLAN, Varol, **Medenî Usul Hukuku**, 5. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2021.
- BUDAK, Ali Cem, **Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, Beta Basım, 2000.
- BRUNS, Rudolf, **Zivilprozeßrecht (Ein systematische Darstellung)**, Berlin u. Frankfurt a.M., Verlag Franz Vahlen, 1968.
- ÇAVUŞ, Burcu: **Medenî Usûl Hukukunda Hükmün Tamamlanması**, On İki Levha, İstanbul, 2022.
- DE BOOR, Hans-Otto, **Zur Lehre vom Parteiwechsel und vom Parteibegriff**, in Festschrift der Leipziger Juristenfakultät für Dr. Heinrich Sieber, Bd. II, Leipzig, 1943.
- DEREN-YILDIRIM, Nevhis, **Türk, İsviçre ve Alman Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükmün Sübjektif Sınırları (Kesin Hükmün 3. Kişilere Sirayeti Sorunu)**, İstanbul, Alfa Basım, 1996.
- ELZER, Oliver, **Beck'scher Online Kommentar ZPO**, (Hrsg: Vorwerk / Wolf), 40. Edition, 2023.
- ERİŞİR, Evrim, **Medeni Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti**, İzmir, Güncel Hukuk Yayınları, 2007.
- FASCHING, W. Hans, **Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen**, 3. Band, 2. Auflage, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2004 (*Kommentar*).
- FASCHING, W. Hans, **Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts: Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis**, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1984.

- FISCHER, Philipp / LIEDER, Jan: “Die Streitverkündungsklage in der neuen schweizerischen Zivilprozessordnung und ihre Bedeutung für das deutsche Zivilprozessrecht”, **ZZPInt** 16 (2011), (s. 219-261).
- GOLDSCHMIDT, James, **Zivilprozessrecht**, Verlag von Julius Springer, Berlin, 1929.
- GÖRGÜN, Şanal L. / BÖRÜ, Levent / KODAKOĞLU, Mehmet, **Medenî Usûl Hukuku**, Değiştirilmiş, Genişletilmiş ve Yargı Kararları İşlenmiş 12. Baskı, Ankara, Yetkin, 2023.
- GRUNSKY, Wolfgang, **Grundlagen des Verfahrensrechts, Eine rechtsvergleichende Darstellung von ZPO, FGG, VwGO, FGO und SGG**, 2. Auflage, Bielefeld, 1974.
- GULDENER, Max, **Schweizerisches Zivilprozeßrecht**, Dritte verbesserte und vermehrte Auflage, Zurich, Schulthess Verlag, 1979.
- HABERBECK, Philipp H., Streitverkündung und Nebenintervention im Schlichtungsverfahren? *in*: Schweizerische Zeitschrift für Zivilprozess- und Zwangsvollstreckungsrecht (ZZZ), 2013, Heft 32, (s. 269-275), s. 275.
- HABSCHEID, Walter. J., **Schweizerisches Zivilprozess- und Gerichtsorganisationsrecht, Ein Lehrbuch seiner Grundlagen** (unter Mitarbeit von lic. İur. Stephan Berti), (Das Recht in Theorie und Praxis), Verlag Helbing & Lichtenhahn, Basel und Frankfurt am Main, 1986.
- HANAĞASI, Emel, **Davada Menfaat**, Yetkin, Ankara, 2009.
- HENDEM, Burcu: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Yeni Bir Düzenleme: Hükmün Tamamlanması”, **MİHDER**, C. 17, S. 49, 2021, (s. 611-655).
- HÄFLIGER, Ruth, **Die Parteifähigkeit im Zivilprozess**, Zürich, Schulthess Verlag, 1987.
- KALAFATOĞLU, Mehmet Polat, “Milletlerarası Tahkim Kanunu Uyarınca Hakem Kararı Hakkında Düzeltme, Yorum ve Tamamlama Kararları ve Bu Kararların İptali Davası Açama Süresine Etkisi”, **Public and Private Law Bulletin**, 40(1), 2020, (s. 25-53).
- KALE, Serdar, **Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti**, İstanbul, On İki Levha, 2010.
- KARAASLAN, Erol / KARAASLAN, Varol, “Hükmün Tamamlanması”, **İMÜHFD**, 8(2), 2021, (s. 557-578).
- KARAFAKİH, İsmail Hakkı, **Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1952.
- KARSLI, Abdurrahim, **Medeni Muhakeme Hukuku**, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 5. Bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2020.
- KITTNER, Thomas, Streithilfe und Streitverkündung, **JuS**, 1985, Heft 9, (s. 703-707).
- KILIÇOĞLU, Ahmet M., **Türk Borçlar Hukukunda Kanuni Halefiyet**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1979.

- KOCH, Harald, “Alternativen zum Zweiparteiensystem im Zivilprozeß - Parteiübergreifende”, Interessen und objektive Prozeßführungsrechte-, **KritV**, 1989, (s. 323-340).
- KODAKOĞLU, Mehmet, **Medenî Usul Hukukunda Aslî Müdahale**, Ankara, Legem Yayıncılık, 2018.
- KONURALP, Haluk: “Davanın İhbar Edildiği Kimsenin İhbar Edeni Temsil Etmesi”, **Prof. Dr. Yaşar Karayalçın’a 65. Yaş Armağanı**, Ankara, 1988, (s. 553-566).
- KUMMER, Max, **Grundriss des Zivilprozessrechts**, Dritte Auflage, Stämpfli, Bern, 1978.
- KURU, Baki / ARSLAN, Ramazan / YILMAZ, Ejder, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, 6100 sayılı HMK’na Göre Yeniden Yazılmış 24. Bs., Ankara, Yetkin, 2013.
- KURU, Baki / AYDIN, Burak, **İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, 6. Baskı, Yetkin, Ankara, 2021 (*İstinaf*).
- KURU, Baki / AYDIN, Burak, **Medeni Usul Hukuku El Kitabı, Cilt 2**, Yetkin, Ankara, 2021 (C. 2).
- KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü El Kitabı**, İstanbul, Alfa Basım, 1995 (*El Kitabı*).
- KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III**, 6. Bs., İstanbul, Demir-Demir, 2001 (C. III).
- KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV**, 6. Bs., İstanbul, Demir-Demir, 2001 (C. IV).
- LUKE, Gerhard / RAUSCHER, Thomas / WAX, Peter / WENZEL, Joachim / WOLFGANG, Krüger (Hrsg), **Münchener Kommentar Zur Zivilprozessordnung: ZPO: mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen**, Band 1, §§1-354, 5. Aufl. München, 2012 (MüKoZPO / SCHULTHES).
- MUSIELAK, Hans-Joachim, **Münchener Kommentar zur ZPO**, 6. Auflage, 2020 (MUSIELAK, **ZPO §321**).
- MUSIELAK, Hans-Joachim / VOIT, Wolfgang, **ZPO Zivilprozessordnung: Kommentar**, 14. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 2017 (MUSIELAK / VOIT-*WETH*).
- MUSIELAK, Hans-Joachim / VOIT, Wolfgang, **ZPO Zivilprozessordnung: Kommentar**, 20. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 2023 (MUSIELAK / VOIT).
- ÖNEN, Ergun, **Medeni Yargılama Hukuku**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1979.
- ÖZEKES, Muhammed, **Medeni Usul Hukukunda Asli müdahale**, İstanbul, Alfa Basım, 1995.
- PEKCANITEZ, Hakan, **Medeni Usul Hukukunda Fer’i Müdahale**, Ankara, 1992.
- PEKCANITEZ, Hakan / MERİÇ, Nedim, **Medenî Usûl Hukukunda Fer’i Müdahale**, 2. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.

- PEKCANITEZ, Hakan / SİMİL, Cemil, **İcra-İflas Hukukunda Şikâyet**, 2. Bası, İstanbul, Vedat, 2017.
- PEKCANITEZ, Hakan / ÖZEKES, Muhammet / AKKAN, Mine / TAŞ KORKMAZ, Hülya (Editör): **Pekcanitez Usûl, Medeni Usul Hukuku, Cilt I**, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017 (*Yazar, Pekcanitez Usul*).
- PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet, **Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı**, 9. Bası, On İki Levha, 2021.
- PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet, “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme” **TBB**, S. 150, 2020, (s. 247-299) (*Değişiklikler*).
- PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin (2020) Değerlendirilmesi”, *LexperaBlog*, (30.03.2020) <https://blog.lexpera.com.tr/hmk-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifinin-2020-degerlendirilmesi/>, E.T. 02.10.2023 (*Değerlendirme*).
- POSTACIOĞLU, İlhan E., **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, 6. Bs., İstanbul, 1975.
- PRUTTING, Hanns / GEHRLEIN, Markus, **Zivilprozessordnung Kommentar**, 9. Auflage, Köln, Luchterhand Verlag, 2017.
- ROSENBERG, Leo / SCHWAB, Karl Heinz / GOTTWALD, Peter, **Zivilprozeßrecht**, 15. Aufl., München, C.H. Beck, 1993.
- ROßMANN, Wolfgang, **Die Beiladung im Zivilprozess**, München, Univ., Diss., 1967.
- SAENGER, Ingo (Hrsg.), **Zivilprozessordnung: Familienverfahren, Gerichts Verfassung, Europäisches Verfahrensrecht: Handkommentar, (NomosKommentar)**, 7. Auflage, Baden-Baden, Nomos Verlag, 2017 (HK-ZPO / BENDTSEN).
- SAENGER, Ingo (Hrsg.), **Zivilprozessordnung: Familienverfahren, Gerichts Verfassung, Europäisches Verfahrensrecht: Handkommentar, (NomosKommentar)**, 10. Auflage, Baden-Baden, Nomos Verlag, 2023.
- SCHONKE, Adolf / KUCHINKE, Kurt, **Zivilprozessrecht: Ein Lehrbuch**, 9. Auflage, C.F. Müller, Karlsruhe, 1969.
- SELÇUK, Seyhan, “Hakem Kararlarının Tamamlanması Talep Edilmeden Aynı Sebeple İptal Talebinde Bulunulmasında Hukuki Menfaat”, **ABD**, C. 76, S. 1, 2018, (s. 271-295).
- STAEHELIN, Ernst, **Die Nebenparteien im Zivilprozess unter besonderer Berücksichtigung der Kantone Basel-Stadt, Basel-land, Aargau und Solothurn in Basler Studien zur Rechtswissenschaft**, Reihe A: Privatrecht Band 2, Basel; Frankfurt am Main, Verlag Helbing und Leichtenhahn, 1981.
- STAHL, Walter E., **Beiladung und Nebenintervention**, Duncker & Humblot, Berlin, 1972.
- STEIN, Friedrich / JONAS, Martin, **Kommentar zur Zivilprozessordnung**, 22. Auflage, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013.

- STERCHI, M. H., **Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, schweizerische Zivilprozessordnung, Band II**, Staempfli, Bern, 2012.
- TANRIVER, Süha, **Medenî Usûl Hukuku, C. I, Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması**, Tümüyle Gözden Geçirilmiş, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 4. Bs., Ankara, Yetkin Yayınları, 2021.
- TUTUMLU, Mehmet Akif, “Hukuk Davalarında Hükümün Tamamlanması Kurum ve Uygulanma Koşulları”, **ABD**, C. 78, S. 3, 2020, (s. 403-414).
- TUTUMLU, Mehmet Akif, “Hukuk Davaları İçin Zorunlu Bir Kurum: Hükümün Tamamlanması”, **LHD**, C. 11, S. 132, 2013, (s. 53-64) (*Hükümün Tamamlanması*).
- ULUKAPI, Ömer, **Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı**, Konya, Mimoza Yayınları, 1991.
- ÜSTÜNDAĞ, Saim: **Medeni Yargılama Hukuku**, C. I-II, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 7. Bs., İstanbul, Nesil Matbaacılık, 2000.
- VOGEL, Oscar / SPULER, Karl, **Grundriss des Zivilprozessrechts und des internationalen Zivilprozessrechts der Schweiz**, 7. Auflage, Bern, Stämpfli Verlag, 2001.
- VOSSLER, Norbert, “Die gerichtliche Zuständigkeitsbestimmung für Streitgenossen”, **Neue Juristische Wochenschrift**, 3/2006, (s. 117-121).
- WALSMANN, Hans, **Die steitgenössische Nebenintervention**, Leipzig, A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung Nacht (Georg Böhme), 1905.
- WETZELL, Georg Wilhelm, **System des ordentlichen Zivilprozesses**, Neudruck der 3. Auflage Leipzig, Scientia Verlag Aalen, 1978.
- WIECZOREK, Bernhard / SCHUTZE, Rolf A. (Hrsg), **Zivilprozessordnung und Nebengesetze**, Walter de Gruyter, Berlin, 2014.
- YARDIMCI, Taner Emre, **Hukuk Davalarında Mecburi Dava Arkadaşlığı**, Ankara, Adalet, 2021.
- YILDIRIR, Efe Can, “Ölüme Bağlı Tasarruf Yoluyla Vakıf Kurma”, **MÜHF-HAD**, 29(1), 2023, (s. 679-728) (*Vakıf Kurma*).
- YILDIRIR, Efe Can, **Adi Ortaklık Sözleşmesinin Sona Erme Sebepleri**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023 (*Adi Ortaklık*).
- YILDIRIR, Efe Can, “Paylı Mülkiyetten Doğan veya Paylı Malı İlgilendiren Gider ve Yükümlülüklerden Paydaşların Dış ve İç İlişkideki Sorumluluğu”, **AndHD**, 10(1), 2024, (s. 195-222) (*Paylı Mülkiyet*).
- ZEISS, Walter, **Zivilprozeßrecht**, 9. neubearbeite Auflage, J.C.B Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1997.
- ZEISS, Walter / SCHREIBER, Klaus, **Zivilprozessrecht**, 12. Auflage, Mohr Siebeck, Tübingen, 2014.

Elektronik Kaynaklar

<https://beck-online.beck.de/Home>.

<http://www.kazanci.com/>.

<https://www.lexpera.com.tr/>.

<https://www.resmigazete.gov.tr/>.

<https://www.admin.ch>.

<https://www.lexpera.com.tr/resmi-gazete>.

<https://www.mevzuat.gov.tr/>.